

7 november 1918

Londen, 6 november. Officieel bericht over Vlaanderen: Aan de Schelde tegenover Gent en aan het kanaal van Terneuzen zijn Britse patrouilles met machinegeweervuur bestookt. Ten zuiden van Gent was het geschut van de vijand nogal in de weer.

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent seinde gisteren:

Ik heb u niet eerder kunnen seinen, tout simplement omdat we gevankelijk almaar verder weggevoerd werden langs die eindeloze Belgische keiwegen, zodat ons wel getraind escorte poilu's er heus ook, met de helmen in de hand, bij liep te zweten. Trouwens, aan mijn ongeschreven telegram hebt ge weinig gemist. Ik had u niet anders kunnen melden dan dat wij ons de vorige nacht tot in de vroegte onrustig gevoeld hadden als een horlogemaker, wiens klokken plots allemaal zijn blijven stilstaan, want na het langdurig bombardement van ons zielig buurstadje Zelzate hebben we nauwelijks het kanon meer gehoord en dit haalt de mensen hier uit hun doen, speciaal natuurlijk ons, journalisten.

Daarom togen we er tijdig op uit om te trachten aan de weet te komen wat deze plotselinge stilzwijgendheid van het wederzijdse geschut beduidde. We gingen eens loeren door het raster naar Zelzate, waar aan de overkant de Duitsers nu en dan nog steeds de koppen boven de stellingen en loopgraven uitstaken. Ik zag zelfs dat een Hollander daar een Duitse officier kiekte, de kiekomanie heerst hier namelijk nog epidemischer dan de Spaanse griep. De luitenant vroeg hem een afdruk te willen zenden van de foto en hij noteerde zijn naam, zijn woonplaats te Frankfurt. Een Duits soldaat, tot zijn meerdere! – Veroorloofde zich tot de opmerking, dat de heer

luitenant goed zou doen, er ook zijn nationaliteit bij te zetten, men kon nooit weten – de officier lachte, ik verzeker u, hij lachte en antwoordde toen afwerend: "nein, nein, wir bleiben doch Deutsch!" – Het bericht, dat Oostenrijk nu ook al niet meer meevecht heeft hen inderdaad wel zeer deemoedig gestemd.

Hier dus dezelfde mise-en-scène. Nu weer even de dijk af en dat glibberbaantje doorwaad naar het witte posthuis, u weet wel, waar we zondag die Duitse patrouille zo dapper hadden zien standhouden. Daar aan de andere kant van de spoorlijn stond weer onze Nederlandse grenspost, maar het witte woninkje was nu door een patrouille Belgen bezet. Ze waren bezig met behulp van Belgische burgers de elektrische draad te slopen, de witte isolatiepotten eruit te draaien, de hangende telefoondraden op te rollen en terwijl we daar gezellig naar stonden te kijken, zagen we plotseling een Belgische korporaal een omtrekkende beweging om ons heen maken, en meteen met zijn karabijn vooruit fluisterde hij ons zenuwachtig toe: "U zijt op Belgisch gebied, mee!" Dat merkten we, hier viel niet te gekscheren.

"We zijn op Hollands" – antwoordden we nog even van het plekje, waar we al gestaan hadden, toen de Duitse draad er nog langs liep, maar inderdaad bleek dat de Duitsers met Belgische grond wat vrijgeviger waren geweest dan de Belgen zelf. Het smalle strookje waar we op stonden was sedert vanmorgen erkend Belgisch territorium en zo waren we, wat een Amsterdamse jongen de sannie zou noemen.

Je krijgt dan wel even een schrik, want we begrepen dat ze ons hielden voor spionnen en daar staat nu eenmaal de kogel op, maar we waren de laatste dagen zo vaak aan allerlei gevaren ontkomen, dat we onze overmoedigheid aanstonds terugkregen in die

eigenaardig geanimeerde stemming, die het oorlogsavonturier je nu eenmaal geeft.

"Wat gaan er nu voor vreselijke dingen met ons gebeuren!" – vroeg ik de strakke korporaal lachend – "naar de commandant!", antwoordde hij kort en dreef ons het gemoedelijke posthuisje binnen, waar we erg hatelijk werden nagekeken door al die aardige Vlaamse jongens ... Dit was wel smadelijk, dat ze ons nu allemaal dus voor Duitse spionnen hielden. Maar ik stelde voor: "de correspondent van de New York Times, mijn collega van De Telegraaf, die nu juist niet pro-Duits is, en ikzelf ben van de Nieuwe Rotterdamse Courant".

De commandant vroeg onze papieren. Mrs. Wilkie had ze voor het eerst op deze kleine ochtendpromenade in haar hotel te Sas van Gent gelaten. Ze schreef een briefje met verzoek een Hollander over de grens uit te nodigen, om ze daarmee van haar kamer te gaan halen.

Maar voor de smekende blik van een paar bekoorlijke Amerikaanse ogen bezweek zelfs niet deze standvastige postcommandant. Hij deed zeer onheilspellend. Hij maakte geheimzinnige notities, keek lichtelijk vals zelfs, want het is ook zo makkelijk om even van de ene partij naar de andere te lopen klappen. Is het wonder, dat die meest vooruitgeschoven Belgische posten, hier nog overal in het geaccidenteerde terrein door Duitse patrouilles omslopen, angstvallig zijn?

Van een onderhandeling bleek hij dan ook niet gediend. Twee wachten moesten ons gevankelijk verder geleiden: waarheen, zouden we wel zien. En we moesten wel, we zouden aanstonds worden neergeschoten als we trachtten te ontvluchten.

"Au revoir mon capitaine et bonne chance!"

Maar het bleef stug en eng denkend.

Mrs. Wilkie verzuchtte, dat ze gelukkig haar waterschoentjes had aangedaan, want we stapten onder aanhoudende regen over de tot dikke chocolade geworden straatweg, waarlangs het Duitse leger de vorige week is teruggetrokken. De Telegraaf stelde voor een ingezonden stuk over de straatreiniging van Zelzate te schrijven. Onze begeleiders ontdooiden inmiddels wel wat, toen ze uit onze nogal montere gesprekken merkten, dat we dan toch geen Duitsers er wel degelijk een Amerikaanse met twee Hollanders waren. Bovendien, onze stemming wees niet op een slecht geweten en een van de jongens, juist hij, die ons geknipt had, begon toen onverwachts ook Engels mee te spreken, want hij had zijn leven lang in Zuid-Amerika gewoond, tot hij, juist vier maanden voor de oorlog in België nog net werd opgeroepen.

Gelukkig, ze verdachten ons niet meer. Want die verdenking was een erg beroerd gevoel. Onze escorte waagde het zelfs met een Hollandse sigaret, daarna met een Rus; waarmee onze Amerikaanse collega zo gul is. En ze begonnen ons te wijzen op al die kogelgaten in de haast ontbladerde bomen langs de baan, waarachter de Duitsers zich telkens hadden verscholen voor het geweervuur van de geallieerden. Ze wezen ons de door granaten neergeknotte prachtige beuken; de kogels hier en daar tussen de keien. Zo glibberden en gleden we voort en zogen dan weer vast over de modderige, kleiige teerweg door heel westelijk Zelzate, waarvan we tot heden van achter de draad maar niet in geslaagd waren iets te zien. Was de fortuin der gevangenschap ons nu even gunstig! Want nu zagen we hoe de bommen hier tal van vredige huisjes ontredderd hebben achtergelaten onder stukgeslagen daken

tussen de ruïnes van muren, waar de stoelen nog gezellig om de tafel stonden, waar tegen een witte wand nog een kruisbeeldje hing. Een granaat had een geweldig rond gat geploft, net in de hoek van een huis, dat het wonderlijk scheen hoe juist zo'n scherpe kant kan worden geraakt.

En tal van die woningen, meestal allemaal herbergen, langs de weg, en verscheidene welgedane boerderijen lagen in puin. Overal waren de ruiten gesprongen, niettegenstaande de mensen al hun vensters met papierstroken hadden beplakt. De telegraaf- en telefoondraden kronkelden neer langs de palen. Sommige lagen omver, maar toch hadden de aftrekkende Duitsers blijkbaar geen tijd gehad om zoals verderop deze keiweg met grondmijnen te vernielen. Zelfs lagen er bij een kleine brug nog twee granaten, bestemd om ze op te blazen, wat inderhaast niet gebeurd was en ook stonden tussen de bomen nog overal hun hoge observatieposten.

Inmiddels vergezelde ons nu weer telkens de licht prikkelende muziek van het geschut en ketste nu en dan een geweerkogel.

"Is it dangerous here?" Vroeg mrs. Wilkie naïef. It is. We zijn in de vuurlinie, al is het geschut der geallieerden zuidelijker gericht, en er zijn hier nog Duitse patrouilles.

"Wat moet ik doen, als er geschoten wordt? Me dekken?", Informeerde ze verder in dat eigenaardig gebroken Nederlands, waar de Belgen steeds een Duits accent in vermoeden.

De poilu's lachten: u moet denken, dat wij vier jaar in de oorlog zijn en nog nooit geraakt, de kans is zo groot niet.

"Another Russian cigarette?" Maar met dit al bleef het sjouwen.

Haast alle huizen zijn hier verlaten, de mensen hebben er hun inboedel laten staan op de vlucht. En dan kwam achter uit een stal, uit een schuur een landman naar de voorbijgangers kijken. Een dreef er zelfs het voorhistorische dier varken voor zich uit. De kerels zagen schuw om zich heen, achterdochtig geworden onder de Duitse overweldiging. "Spionnen" dachten ze. En een enkele grijnsde ons tegen.

Daar was uit een zware eikenboom een grote hoek uitgekapt. Er had een machinegeweer in gestaan, vertelde de korporaal. En hij wees hoe het, beschut achter de stam, bediend geworden was. Het was gericht geweest op de Nederlandse grens. Herhaaldelijk vinden de Belgen hier Duitse versterkingen aangebracht aan de Hollandse grens; uit vrees dat de geallieerden toch nog de toegang tot ons land zouden geforceerd hebben.

Eindelijk kwamen we aan een hofstede, veel soldaten gingen er in en uit. Het was het bureau van de majoor en op het plaatsje ervoor wijdden de mannen ons allen hun wel niet zeer welwillende aandacht, al konden ze niet nalaten de Amerikaanse journaliste, die er heel elegant uitzag in haar lichte mantel met haar blauwe mutsje op, enige soldateske complimenten toe te roepen. Pauvres malades, er waren er die in geen vier maanden een vrouw hadden gezien.

We moesten binnenkomen bij de majoor. Hij was in de boerse woonkamer met toch een sofa en toch een paar trijpen leunstoelen omgeven van enkele jonge officieren, die de stafkaarten bestudeerden en orders schreven. Telkens verdwenen estafetten, namen ordonnansen, die vooruit gestuurd werden, afscheid met een ernstige handdruk. Met dit al was de majoor zonder pardon. Onze verklaringen werden opnieuw genoteerd en vlug afgebroken.

De andere officieren keken ons stijf aan, gaven antwoord op geen enkele vraag. We moesten verder, zeker naar de kolonel. Hij moest maar beslissen; voor buitenlanders, gevonden op Belgisch gebied, bestonden de strengste orders. En een derde gewapende wachter werd aan ons escorte toegevoegd.

De geleiders vertrokken weer, het scheen dus toch niet in orde –, "wat gaan ze met ons beginnen?" "Sais pas!"

En weer strekten de lange verlaten boomwegen om het triestige herfstlandschap in mist en regen zich voor ons uit. De wachten werden ook moe, ze zwegen stom, maar journalisten zijn nu eenmaal aan avonturen gewoon en laten zich daardoor het liefst tot opgewektheid prikkelen. Bovendien ... we hadden nu wat we wilden, benaderden naar het zeggen van de korporaal meer en meer het front, waar de draad ons zo lang ver van had gehouden. En op de honende uitroepen en het gelach van de steeds talrijker groepen Belgische infanterie antwoordden we met grappen in hun eigen taal, dat ze bijdraaiden en ons vriendelijk groetten. Dat sloeg weer terug op onze bewakers. Een was er door Brugge getrokken, zijn woonplaats, en even was hij er thuis geweest, bij vader en moeder, glunderde hij – "Wat ziet uw leger er krantig uit!" prezen wij. Wat een verschil met vier jaar geleden, die solide uitrusting, die echt getrainde krijgershouding, – "Ewel zulle, de Duits is nu bleek en ontmoedigd. Wij bevrijden ons België en we komen niets te kort! Dicht hierna volgt onze koning nietwaar?" – Daar zit een bravoure in, die werkelijk prachtig is. In alles, ook in die aansnorrende kostelijke legerauto's, in de stoere paarden van de foeragewagens, in die ruiters, die ons tegen kwamen in draf, want gestaag naderden wij de hoofdmacht tot – ... in Assenede de kolonel! Het eerste wat we hier opmerkten te midden van al dat kaki was een correct in het zwart geklede burger, doodsbleek van

emotie. Hij was ook een gevangene, een dokter uit Maastricht, Nederlands reserveofficier geweest, ook te Sas van Gent, die nu, net als wij, even over de draad was gevat, toen hij aan een Belgische patrouille allerlei strategische inlichtingen vroeg. In een zijkamer werd hij voorlopig in arrest gehouden. Het was ellendig, maar we hadden voorlopig genoeg aan ons eigen geval. En bovendien onze landgenoot kenden we niet. Zijn beroep op ons konden we dus niet aanvaarden, *c'est la guerre!*

In het portaal van deze particuliere woning werden we eerst streng ondervraagd door een lagere officier. Er was niets aan te doen, het aantal spionnen was legio. Daar moest vooral in de grensgebieden korte metten mee worden gemaakt. We moesten door naar het hoofdkwartier. Ik vroeg hem, of hij consideratie wil gebruiken met een Amerikaanse dame, die zo ijverig bezig was de oorlogsdaden van de geallieerden over te seinen naar de New York Times, dat we vermoeid waren ...

"Oh no," fluisterde de dappere journaliste mij in, "ik ga veel liever verder, om meer van het leger te zien."

Toen kwam juist de kolonel zelf uit zijn kamer, een uiterst hoffelijk hoofdofficier, in zijn onberispelijk uniform. Hij had juist de laatste woorden gehoord en glimlachte even. Dat was veel gewonnen. In montere conversatietoon legden we hem de situatie daar aan de grens uit. Het strookje, gisteren nog als Nederlands, vandaag als Belgisch erkend, en de korporaal gaf toe: we hadden er alleen maar gestaan, waren we er ook vaak gezien, maar gevraagd hadden we niets, o toeval van journalistieke bescheidenheid!

"Ik kan u toch niet ter wille zijn."weerde de kolonel opeens af. "Iedere vreemdeling in deze gebieden aangetroffen zonder

toelating van de Belgische minister van justitie moet voor de generaal geleid worden."

"A propos kolonel" – vroeg ik onverhoeds – "hoe staat het nu met Gent?" En ik had de juiste snaar aangeremd. Het verhoor vergetend, vertelde hij, dat de Fransen zuidelijk van Gent staan "en binnen een paar dagen trekken wij er binnen."

We wensten de kolonel geluk met zijn onderneming. Hij sprak nog even van het hoofdkwartier, waar mrs. Wilkie zich tegenover Amerikaanse journalisten kon rechtvaardigen, maar toen werd hij zo gul met zijn aanwijzingen omtrent de plaats waar de staf, waar de artillerie en de optrekkende regimenten zich bevinden, dat ik deze gulheid van inlichtingen hier niet wil misbruiken, omdat ik nu eenmaal inderdaad geen spion ben voor de tegenpartij. We kregen een lachend gegeven vermaning mee, om niet onvoorzichtig te zijn.

"Onvoorzichtigheid, mon colonel, c'est notre métier, comme le vôtre ..."

Hij gaf een bewijs mee om ons terug te geleiden over de grens, en drukte ons vriendelijk de hand. De wachters waren heus opgelucht en op de schier eindeloze terugtocht klaptten zij vrolijk voort in hun grappige Vlaams.

Om de hoek keken ze telkens uit, het geweer gereed, en ze vertelden van de angstige nachten, straks hier weer, ongedekt op wacht, steeds door vijandelijke posten omslopen. Maar toen kwamen we langs de keukenwagen met snert. En we waren zo moe, en we hadden zo'n honger. De jongens hoorden, wie we waren, ze hadden al gauw drie schone kommen, – ze sneden ons een paar flinke hompen van hard onvermengd zuiver wittebrood, zoals we het in geen jaren hadden geproefd, besmeurden het uit hun blikjes

met reuzel. Zo'n fijn dejeuner heugde ons niet, en hen niet de geur van onze Hollandse en Russische sigaretten.

Verschillende Duitse burgers waren er hier vandaag al gevat – vertelde nu het tevreden korporaal. Gisteren nog twee vrouwen, die zich de stellingkaarten om het middel hadden gebonden. Het was zijn plicht geweest ook ons te vatten. Maar aanstonds had hij het licht gezien. De anderen worden achterafgevoerd en krijgen morgen de kogel.

Toen, eindelijk, zagen we in de verte weer de fabrieken van Sas van Gent. Een Belgische luitenant schoot, bleek verbeterd, op ons toe, ondervroeg de korporaal, die hem zegde, dat we moesten worden vrijgelaten.

"Noch de dju, nom de dju" – raasde hij – "nu gelast ik u ieder, die maar een stap over de grens komt, aanstonds neer te schieten!"

"Ik zou het niet kunnen" – fluisterde de jongen mij een eind verder toe – "ik wil niet schieten zonder zekerheid ... Hoewel, bij nacht, als ge niet kunt onderscheiden, wie u tegenkomt, en eenieder kan een Duitse patrouille zijn ..."

Vannacht gaan we maar niet aan de draad kijken.

Wolff meldt, dat de 3^e november op de toren van de kerk en het raadhuis van Oudenaarde herhaaldelijk vijandelijke waarnemingsposten zijn vastgesteld en knoopt daar de gebruikelijke bespiegelingen aan vast.

Sas van Gent, 7 november. Sedert 21 uur rust de strijd aan het kanaal van Zelzate tot Gent. Het artillerievuur en alle verdere actie op de linkerflank van het leger der geallieerden is gestaakt. Of dit

verband houdt met de besprekingen over de wapenstilstand, valt niet na te gaan.

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Men meldt:

Het kamerlid J. E. W. Duys heeft een merkwaardige tocht in België gemaakt. Zijn bedoeling was aan de grens pogingen te doen om dr. Eerdman uit Maastricht weer naar Holland terug te doen keren, hetgeen hem vrijwel gelukt is. Met zijn gewone welsprekendheid vertelde hij zijn ervaringen, hoe hij gebracht werd naar het dorpje Katte dat geheel platgeschoten is. In een van de stukgeschoten huizen werd hij binnengebracht en voor de kolonel geleid, die met zijn staf aanwezig was. Na zijn verzoek om dokter Eerdman vrij te laten, had hij genoeglijk met de officieren zitten praten over de toestanden in Holland en in België. Door twee luitenanten werd hij naar Hollands gebied teruggebracht. Doornat zagen wij hem met een pas neergekomen granaat onder de arm de draad naderen. Eerdman zal morgen vrijgelaten worden.

Volgens een Reuterbericht van het Belgische front zouden de Beierse troepen, alvorens Deinze te ontruimen, deze plaats stelselmatig geplunderd hebben en er 163 personen van de civiele bevolking gedood hebben op bevel van generaal von Ostrowski. Daarna zouden ze de bewoners in de kelders gejaagd en brandbommen geworpen hebben. De hele Kortrijkstraat is verbrand. Vierendertig personen zijn in de vlammen omgekomen, 129 anderen zijn gedood door granaten, die de Duitsers afschoten na de plaats verlaten te hebben.

8 november 1918

Berlijn, 8 november. Officieel: de Fransen, die ten noordwesten van Oudenaarde opnieuw op de oostelijke oever van de Schelde voet hadden gekregen, zijn in een tegenaanval weer over de rivier geworpen.

Sas van Gent, 8 november. Sedert gisteravond 9 uur was hier een geringe opleving van het artillerievuur waar te nemen. Overigens geen actie.

Sas van Gent, 8 november. Vanmiddag om 1 uur was ik in Zelzate aan de oostzijde van het kanaal en sprak er met de Duitse bezetting van de versterkingen daar. Ze vroegen me wat er voor nieuws was, dat het artillerievuur gisteren de hele dag gestaakt bleef, of de wapenstilstand op handen zou zijn? Ik merkte op, dat er sedertdien toch nu en dan weer geschoten wordt. Ze stelden, dat dit niet veel beduidde. Gisteravond waren de geallieerden weer even begonnen en zij hadden geantwoord, en zo ging het met grote tussenpozen van beide kanten. Maar dat was om elkaar wakker te houden.

Toen opeens keerde een verkenningseskader van 20 geallieerde vliegtuigen in westelijke richting over Zelzate terug, zwak bestookt door afweergeschut en mitrailleurvuur.

Londen, 8 november. In antwoord op een vraag zegde minister Hope, die belast is met de zorg voor de krijgsgevangenen, in het Lagerhuis dat er aan het Britse westelijk front van 6 januari tot 5 november 200.000 gevangenen waren gemaakt. Hij was niet in staat om nauwkeurige cijfers te verstrekken over het aantal gevangenen door de geallieerden gemaakt. Doch het waren er ongeveer 140.000 door de Fransen, 50.000 door de Amerikanen en 15.000 door de Belgen.

Sas van Gent, 8 november. Gelijk bekend loopt de tweede Duitse linie over De Klinge en Sint-Niklaas. Sedert vanochtend zijn de Duitsers doende, de wegen naar De Klinge op te blazen.

Sas van Gent, 8 november. Na de vliegerverkenning, waarover ik reeds heb gemeld, heeft de Duitse bezetting de laatste dorpen uit Zelzate op Nederlands gebied overgebracht.

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent meldt ons:

De Nederlandse dokter uit Maastricht, die wij als medegevangene te Assenede ontmoetten, is nog steeds niet terug. Het blijkt reserveofficier van gezondheid Eerdman de zijn. De commandant in Zeeland zal stappen doen tot zijn bevrijding.

9 november 1918

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent seinde gisteren:

Te Langerbrugge bij Zelzate is de centrale électrique des Flandres, die het kanaal van Gent tot Zelzate elektrisch verlichte, door de Duitsers in brand geschoten en totaal verwoest.

Later: Vanavond tegen half negen is de artilleriestrijd bij Zelzate terug begonnen. De batterijen der Duitsers achter de oostzijde van het kanaal openen het vuur op de blijkbaar aanrukkende legers der geallieerden. Gebruik makend van de invallende duisternis heeft het leger zijn artillerie vooruit gebracht en toen heeft het inschieten een aanvang genomen. Bij een prachtige klare sterrenhemel stonden wij aan de draad juist in de vuurlinie, toen

het fantastische lichtspel van de zoeklichten en groene en rode vuurballen de strijd aankondigde. Om 10 uur brak een geweldig artillerievuur van de Duitsers los. De granaten gierden over onze hoofden en met weerlichtgeflits zagen we ze inslaan, te midden van de Belgische patrouilles op het westelijke terrein. Weldra rukte nu de Belgische infanterie met zijn machinegeweevuur op, dat zijn helse ratel mengde in de verpletterende donder uit de flitsende vuurmonden. Na een half uur van een ontstellend gevecht trad weer een tijdelijke rust in. Daar het telegraafkantoor hier na 11 uur geen telegrammen meer aanneemt kan ik u voor het ochtendblad niet op de hoogte houden van het verder verloop in de nacht. Het vermoeden is dat de Belgen eindelijk het kanaal stormenderhand willen in bezit nemen.

Uit Terneuzen vernamen we gisteren:

De Duitsers vernielen wegen en kunstwerken ten oosten van Zeeuws Vlaanderen in het Land van Waas, wat als een voorbode van de ontruiming der streek ten oosten van het kanaal Gent-Terneuzen en het terugtrekken op Antwerpen kan worden beschouwd.

Londen, 8 november. Officieel Brits bericht over de krijgsverrichtingen in België: Op verschillende punten tussen Eke en Oudenaarde zijn Franse troepen over de Schelde getrokken. Er zijn gevangenen gemaakt en de Franse troepen blijven op de rechteroever van de rivier in gevecht contact met de vijand.

De vijand heeft Oudenaarde met gasgranaten beschoten.

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent meldt ons in aansluiting aan zijn bericht in het ochtendblad van heden:

Vannacht om 4 uur is er nog een herhaling geweest van door de Duitsers in Zelzate achter het kanaal afgegeven spervuur. Het was zo hevig, dat onze gehelmde grensposten zich wel terug moesten trekken in het gebombardeerde wachthuis. De scherven vlogen ons herhaaldelijk om de oren. De Belgen beantwoordden deze uitval der verdedigers van het bruggenhoofd slechts zwakjes. Ik krijg de indruk, dat ze hun steden en dorpen zo min mogelijk willen beschadigen. Een boerderij werd nog in brand geschoten.

Sedertdien werd het voorterrein nog herhaaldelijk door lichtkogels verkend, die gebruiken de Duitsers ook om de draad in het vizier te krijgen of er soms ook van hun manschappen deserteren al staat aan de oostkant de stroom er ook nog op. Maar al komen er nu en dan over, die zeggen, dat het wegens de overmacht van de vijand en de revolutie in hun eigen land immers geen zin meer heeft om te vechten, de bezetting van dit bruggenhoofd over het algemeen houdt dapper stand.

Ik vroeg zo'n oude Pommeraan: "er is vandaag weer flink geschoten?"

"Och" – lachte hij in zijn snorrebaarden – "dat mag geen naam hebben. "Das ist der Kriegsverein" daar aan de overkant!"

In de nanacht zijn ze druk in de weer geweest met het verplaatsen van hun stukken in enigszins zuidelijke richting. Van de observatietoren hier af was gisteren de snelle terugtocht van het Duitse leger op Antwerpen duidelijk waar te nemen. Het vernielingswerk bij De Klinge was er mee een bewijs van. De twee regimenten met hun batterijen hier achter Zelzate houden hun stelling echter bezet. In westelijk Zelzate blijven de Belgische

patrouilles genesteld. Hun hoofdmacht is nog steeds niet aangekomen aan het kanaal.

Na vannacht 4 uur tot nu vanmiddag 12 uur blijft het bij een enkel schot met zeer lange tussenpozen.

Er zijn vannacht onder de Belgische voorposten verschillende gewonden gevallen. Een geallieerd vliegtuig werd vanochtend beschoten.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent meldt nog:

In de dagen, voordat de strijd om Zelzate zo hevig begon, kwamen tot verwondering van velen nu en dan grote groepen Belgen in de dienstplichtige leeftijd tegelijkertijd over de geladen draad in ons land. Het geheim is nu opgelost. Deze draad werd bediend door de elektrische centrale te Assenede. De machinist was voor de verlokkingen van glimmende franken al evenmin ongevoelig als wie al niet in deze oorlogstijd. Hij sprak dan met de leider van zo'n gezelschap Belgen af, dat hij op een bepaald uur onverhoeds een mankement aan zijn machine zou krijgen, waardoor de stroom zolang van de draad zou zijn. Aldus gebeurde steeds stipt. Een storing ligt in een klein hoekje.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent seint ons nog:

Onze regering heeft zeer gunstige maatregelen genomen voor de veehouders onder de Belgische grensbewoners, die moesten vluchten. Zoals men weet heeft het Duitse leger het leeuwanaandeel van de veestapel uit de ontruimde gebieden weggevoerd. Sommigen mochten een of twee van hun beesten houden, anderen hadden ze dagenlang tussen strobalen en in bosjes verstopt totdat ze eindelijk kans zagen ze over de grens in

veiligheid te brengen. Zo kwamen er in Sas van Gent en Westdorpe tot heden 176 koeien, 36 paarden, 33 varkens, 22 geiten, 183 schapen en 8 ezels. Dit vee mag overkomen omdat er aan de overzijde geen autoriteit is. De Duitsers zijn weg, de Belgen zijn er nog niet, bovendien is het gevaarlijk omdat de Duitsers verschillende hofsteden en stallen beschieten.

Daarom heeft onze regering in overleg met de president-directeur van het rijkskantoor voor vee en paarden hierheen een aantal ambtenaren afgevaardigd om het binnenkomende vee te registreren en te zorgen voor stalling. Twee gewonde beesten zijn voor de distributie hier opgekocht tegen een goede prijs maar vooral wordt er op gelet, dat geen opkopers van de noodtoestand misbruik maken zoals in 1914, toen de vluchtelingen voor schandelijk lage prijzen hun levende have werd afgetroggeld. De prijs, die de Duitsers betalen bedraagt gemiddeld 350 mark voor een koe en 700 à 800 mark voor een paard. Een opkoper hier was het toch gelukt een viertal beesten machtig te worden voor een vrij laag bedrag. De ambtenaren van het rijkskantoor hebben ze hem afgenomen en de koeien opgezonden naar Rotterdam, waar naar omstandigheden zal worden gehandeld.

De bedoeling is bij verkoop de meerdere opbrengst aan de oorspronkelijke eigenaar in België te doen toekomen. Hollandse kooplieden kunnen hier dus geen woekerwinsten maken. Alle overgekomen beesten zijn nu ingeschreven en kunnen weer uitgevoerd worden met een vervoerbewijs van het rijkskantoor. Een paar eigenaars hebben hun vee aan dit kantoor verkocht tegen de hoogste regeringsprijs en, al is de uitvoer van vee uit ons land inderdaad gesloten – ter wille van deze grensbewoners heeft de regering een uitzondering gemaakt, zodat voortdurend eigenaars met hun beesten teruggaan waar het gebied vrij is. De overige

blijven voorlopig bij vrienden en kennissen gesteld, meest voor de opbrengst van de melk.

10 november 1918

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Onze bijzondere correspondent te Sas van Gent seint:

Het was vandaag buitengewoon rustig aan beide zijden van het kanaal, dat heel vriendelijk in het zonnetje lag te spiegelen. Een paar keer kreeg een Engelse vlieger de laag van het afweergeschut en nu en dan gaf een granaat over en weer bewijs, dat de twee partijen er nog stonden tegenover elkaar. De Duitse soldaten in Zelzate vermaakten zich met vissen; ze doen dit op krijgsmanswijs door handgranaten in het water te slingeren, dat dan opspuit in een mooie fontein en een menigte gesneuvelde vis naar boven brengt. Trouwens, de hier achtergebleven Duitsers komen al evenmin tekort als hun Belgische tegenstanders. De keukenwagen is hen trouw gebleven en dat is een stevig steunpunt in hun isolement, want hun leger trekt steeds verder van hen weg. De stemming van de "boches", zoals ze zich zelf hier zelf noemen, is dan ook uiterst goedmoedig geworden, in tegenstelling met de Belgen, die het verduiveld onaangenaam vinden om hier zo lang opgehouden te worden. Hun goed humeur lijdt er in die mate onder, dat de grensposten zelfs in opdracht hebben iedere burger langs het wegje van de Stuiver tot een Staak, dat vroeger voor Hollands gebied gold, neer te leggen. Intussen kwam de burgemeester van Assenede hier vertellen, dat er gisteren 118 bommen gevallen waren, die de Belgische voorposten vele verliezen hebben toegebracht. Ook kwam hij waarschuwen, dat de Duitsers de Kortedijk langs het kanaal ondergraven hebben om, als ze terugtrekken, al de

daarachter gelegen, ook Nederlandse, polders onder water te zetten. Sas van Gent wordt hier bedreigd met het gevaar van een ongewenst bad. De betreffende ingenieur zal verzocht worden het peil van het kanaal te verlagen. De autoriteiten beraadslagen.

Vanmiddag ben ik eens naar Zelzate gekuierd om de manschappen daar het laatste nieuws mede te delen uit hun land. Revolutie en de keizer en de kroonprins afgetreden; het zijn merendeels kinderlijke, trouwhartige kerels van de marine en wat ik hen vertelde, vonden ze goed.

Hun ogen, die wat somber zijn geworden, klaarden op; als het nu maar vrede wordt, als we nu maar eindelijk naar huis mogen, concludeerden de meesten. Dan kwamen ze op de verblijdende tijdingen terug. Ze konden het niet geloven. Ze zegden, dat hun nooit iets gezegd wordt, ze weten van niets, ze doen maar wat hun bevolen wordt, en ze zouden wel doorvechten, zo lang als het moest, maar ze waren het beu en aan de revolutie deelnemen – het draaide hen allemaal zo om de kop. Revolutie zou nog meer ellende geven dan er al was in de steden, waar ze terugkwamen. Maar anderen zegden: de aanstokers van de oorlog moesten gevonden worden en opgehangen. Ze raakten opgewonden, ze riepen het elkaar toe van loopgraaf tot loopgraaf: de keizer afgetreden, de kroonprins afgetreden en er waren er, die hun helmen opnamen en wuifden, want dan zou het gauw vrede zijn. Nu al waren de officieren zo vriendelijk voor hen en hadden ze zoveel vrijheid. Aan de Hollandse grens hier als stootblok achtergelaten, met dit mooie weer, was de oorlog niet af. De Belgen waren niet gevaarlijk, ze hadden maar heel weinig verliezen hier en ze konden zich vrij bewegen. Aan de IJzer was het vreselijk geweest: daar hadden ze rondgesprongen als wilde dieren om het moordend vuur van Fransen, Engelsen en Amerikanen. Dat was niet om in te leven, dat

maakte hun zenuwen kapot en ze konden er niet onder weg. Hier onder het Belgische vuur hadden ze als het ware vakantie en nu de keizer weg was, werd het vrede. Twee tegelijk boden me toen hun ijzeren kruisen te koop aan. Ik bedankte: die wilden ze toch wel bewaren. Niets wilden ze bewaren, werden ze wild, dat hen herinnerde aan de Schweinerei van de Krieg. Voor ons was dat misschien interessant en ze kwamen aandragen met de linten met koperen ringen van granaten, zoals ze in Oostende voor 100 en 200 mark verkocht hadden aan de dames als armbanden en over de draad werd het als een bazaar.

Een matroos stapte even door naar een kroegje op Hollands gebied om het Nederlands geld, om die oorlogskopeken in marken te wisselen. Meteen werd hij gearresteerd door een Hollandse schildwacht en naar de barak gebracht. Een van zijn makkers kreeg de tranen in de ogen, de anderen schreeuwden hem na: kom terug en ze verzekerden mij, dat het zeker niet zijn bedoeling was geweest om te deserteren, of ik zijn voorspraak wilde zijn bij onze militaire commandant. Deze liet de jongen bij zich komen. Es was nicht mein Absicht, Herr Commandant, zegde hij, volkomen van streek. Wil je terug? Niets liever, kapitein en zo mocht hij weer terug naar zijn kameraden. Onderweg vertelde hij van zijn oorlogservaringen op torpedoboten, van zijn verlangen naar de zee. Met zijn kleine troepje zouden ze nu wel gauw naar huis komen en dan ging hij trouwen, want er was nu keuze genoeg en in de oorlog zagen ze hem nooit weer. Allereerst wilde hij graag in het Hollands kroegje zijn wisselgeld terug hebben. Met die arme Belgen had hij te doen: hun land vernield, de mensen alles verloren, ook hun vee. We stopten hem een paar chocoladerepen toe. Die stuur ik naar huis, antwoordde hij, daar hebben ze zulk spul in geen jaren gezien. Want geld sturen, daar komt niets van, dat maak je op in de oorlog en stelen uit verlaten huizen doe ik ook niet. Het laatste heb ik ze

nog een paar pond bonen gezonden, die ik zelf van de oogst van het veld heb gelezen. Dat was alles en ik zag er geen kwaad in. Bovendien ben ik geen vriend van brieven schrijven. Om de twee weken een kaart aan vader en moeder: ich lebe noch, mit herzlichsten Gruss, dat is genoeg. En nu paffen we nog maar zowat, omdat we nog munitie hebben. De gasbommen zijn op, het kanaal is zo sterk verdedigd, dat de Belgen er nooit over komen, maar over een paar dagen trekken we terug, als het niet eerder wapenstilstand is. Zo, en nu ben ik dus een uurtje in Holland geweest. Wat een rust en een vredigheid! Zulke toestanden kennen wij niet meer en thans zal het ons vreemd zijn, als we niet meer horen schieten. Toen haalde hij eerst zijn marken. Over de draad klonk gejuich in de positie om de commandant, die hem door de posten gebracht had, te bedanken, en toen kroop hij glunderend de loopgraaf weer in. Een ogenblik later dreunde opnieuw de grond, bliezen ze weer gebouwen op in Zelzate, om het uitzicht vrij te maken voor de artillerie. Achter hun stelling hing als een grote knakworst, waaruit ze genoeglijk naar de Belgische stellingen op de westkant tuurden. Daar stond een kabelballon in de lucht om de Duitsers te beloeren en in het midden stond vreedzaam een klaar maantje over het spiegelende water met de schepen. Inmiddels begon opeens het gras te branden onder de draad, waar de stroom weer op kwam en het praten was uit.

Het wachten is nu maar op de wapenstilstand, met zo nu en dan uit gewoonte nog een granaat over geploft. Keizer of geen keizer, revolutie of geen revolutie, wat ze alleen maar willen is: naar huis toe.

11 november 1918

Sas van Gent, 11 november. Vanmiddag om 12 uur maakten de enkele achtergebleven Duitse soldaten met de voorste Belgische soldaten een rondedans op de markt van Zelzate.

Londen, 9 november. Officieel Brits bericht omtrent de operaties in België.

De Belgische troepen houden de westelijke oever van het kanaal Terneuzen-Gent bezet, van de Nederlandse grens tot het station van Gent.

Het Franse leger is opgerukt aan de overkant van de Schelde en heeft, aanmerkelijke tegenstand ten spijt, Melden en het noordelijk deel van Meers bezet. Het zuidelijk deel van die plaats werd door de Britten ingenomen.

Ook de hoogten van Koppenberg ten oosten van Melden zijn bezet.

Londen, 11 november. Officieel Belgisch stafbericht: de Belgen zijn tegenover Semmerzake de Schelde overgestoken.

Levendig geweervuur in de buitenwijken van Gent.

Van de Zeeuws Vlaamse grens.

Onze bijzondere correspondent meldt ons uit Sas van Gent:

Bij de wereldschokkende gebeurtenissen wekt het misschien nog belangstelling te vernemen, dat het uiterste punt van de linkervleugel der geallieerde legers en de achterhoede van het op Antwerpen terugtrekkende Duitse leger hier heden nog de ganze dag in Zelzate tegenover elkaar gestaan hebben, gescheiden door het kanaal naar Gent. De artillerieactie is heden geenszins minder heftig geweest dan de vorige dagen. Een paar maal zijn geallieerde

vliegtuigen met afweergeschut beschoten, eenmaal namen we een luchtgevecht waar. Hedenavond om 10 uur, nu ik dit sein, met tussenpozen zwaar artillerievuur, dat steeds enkele minuten voortduurt. Nog steeds staan in het westelijk terrein Duitse patrouilles met mitrailleurs tegenover de Belgen.

De Duitse bezetting in België te Overslag, tussen Zelzate en De Klinge, is teruggetrokken. Bij het donker worden vernamen we in Zelzate het geluid van een menigte terugtrekkende karren. Het vermoeden bestaat, dat de Duitsers vannacht Zelzate vrijwillig zullen ontruimen. De Duitse soldaten hier gehoorzamen nog steeds aan hun officieren.

De Nederlandse militaire autoriteit heeft zich in verbinding gesteld met de Duitse commandant in Zelzate over de voorgenomen inundatie. De Duitse commandant heeft geantwoord, dat hiervan voorlopig niets zou komen.

Vannacht is het hier tussen de uitlopers van de beide vijandelijke legers nog tot iets als een apotheose gekomen. Onbewust van de evolutie in Duitsland, van de vlucht van hun onttroonde keizer en de kroonprins over de Nederlandse grenzen, hielden die paar Duitse regimenten nog onvervaard stand aan het kanaal onder het moorddadig vuur der vijandelijke batterijen, die tot dicht aan de westelijke oever waren vooruit gebracht. Onder de flonkerende sterrenhemel lag de roerloze vaart en herhaaldelijk werd het voorterrein opgeklaard door de verraderlijke lichtkogels, gingen de seinen als vuurwerk omhoog, zochten de zoeklichten de nacht af en de weiden in de wijde omtrek, waarin angstig de verwinterde bomen stonden, de zwarte huizen, de zielige grenswoninkjes met een schuw verlicht venstertje. Van beide kanten laaiden de vlammen uit de vuurmonden, plofte de donder van de inslaande

granaten en de grond dreunde onder onze voeten. De lucht trilde om ons heen, terwijl eindeloos kermend en sidderend de projectielen voortjilden langs te nachthemel. Bij honderden en honderden werden ze over Zelzate heen gedonderd op de aftochtweegen van het Duitse leger. Een ontstellende laaiende brand stond als een vagevuurpoort hoog open tegen de zuiderkom en brullend ijlden de granaten af op hun prooi, raakten herhaaldelijk de Zelzaatse toren, die slank verrees tegen de gloed. Er werden bommen geworpen. Schrik op schrik. De machinegeweren sloegen hun demonische roffels, tot opeens de stilte, de duisternis inviel van de schone sterrennacht.

"We nemen de vredesvoorwaarden niet aan", had de kleine Duitse bezetting gezegd, "we vechten door tot het laatste". Wat een verbijstering van moed, want voor wie dan toch houden zij nu nog stand, wie gehoorzamen zij, wie in de republieken van het Duitse rijk verlangt het van hen? Het scheen een uiting van waanzin deze hel van vuur en ontploffingen, die geweerschoten van man tegen man in het donkere terrein met bosjes, waar we nu en dan hoorden kermen! Het geritsel der op handen en voeten kruipende sluippatrouilles, die elkaar onverhoeds nog overhoop staken, nu binnen 12 uur de wereldoorlog gestaakt zou zijn.

En tot laat in de nacht bleef het flitsen en vlammen, rolde de echo van de donder voort over de lage landen, klonk een nauw gesmoord hoerageroep, bleef het gekreun van gewonden.

Toen, vanmorgen, ging het als een fanfare hier rond bij al die Belgische vluchtelingen "nom de dju, nom de dju, de Duits is aan de haal!" En inderdaad, de Duitse bezetting met zijn geschut en zijn mitrailleurs heeft om 5 uur vanmorgen Zelzate ontruimd, daarbij de Duitse legerafdelingen volgend, die overal opgebroken zijn in de

richting van Antwerpen. "De Duits zit in de ketel, de Belg zit in de zetel", juichen de vluchtelingen en alle mensen zijn in een roes, voelen zich opgelucht, onze militairen om de demobilisatie. De grensposten staan open, een troep jongens uit Sas van Gent met griepvakantie zijn er aanstonds doorgegaan naar Zelzate en ze wagen hun leven door het oppakken van achtergelaten handgranaten, tassen met patronen. Met pak en zak trekken de vluchtelingen vaak schreiend van blijde ontroering naar hun woningen over de grens terug zijn nog wat angstig, omdat er een 20 Duitsers zijn achtergebleven. Maar nog steeds vertonen zich de Belgen niet aan de overkant van het kanaal.

Terwijl ik dit sein slaat het 11 uur. Een hevig artilleriesalvo slaat er op los. Zouden het de laatste kanonschoten zijn van de wereldoorlog, die we nu horen wegdreunen? De stilte is nog ondoordringend en de dingen, die er gebeuren, realiseren we niet. Wij voelen ons nog onbehaaglijk, als in een luchtledig, en onze zintuigen tasten in vage onzekerheid. Ligt daarachter de vrede met een schone toekomst van vrijheid, van gerechtigheid, van schone menselijkheid. Het is zo ontzettend aangrijpend. De mensen zien elkaar aan met tranen door hun lachen heen en het is of vreemden elkaar willen omarmen.

13 november 1918

Uit Gent.

Gent, 11 november. Nooit heeft Gent een dergelijke uitgelatenheid gekend. De Duitsers hebben maandagochtend de Duitse vlag op het stadhuis neergehaald. De mensen stonden zo dicht opeengepakt, dat de auto van de minister van binnenlandse zaken niet kon doorrijden. Hij was met het oog op de bevoorrading aangekomen.

De Duitsers losten om 11 uur precies het laatste schot. Ze hebben de stations, viaducten en spoorlijnen opgeblazen en op de mannen van dienstplichtige leeftijd de hand gelegd. Wat de activisten aangaat, zij zijn gevlucht.

Vanochtend zijn Paul Emile Janson, kamerlid, en de secretaris van de Spaanse gezant door de Duitse linies naar Gent gekomen. Ze deelden mede, dat de Duitse soldaten aan het muiten waren geslagen en de officieren hadden gedwongen de keizerlijke onderscheidingstekens af te leggen. Daarna waren ze naar het paleis der natie gegaan, waar ze een vergadering belegden na de rode vlag te hebben gehesen. Toen deden ze voor enkele stuivers hun wapens van de hand of droegen hun geweer met de kolf naar boven.

Wat de stemming onder de bevolking aangaat, die is schitterend. P. E. Janson heeft evenals Anseele de koning opgezocht om hem verslag over de toestand uit te brengen.

Slechts drie activisten zijn te Gent gebleven, waar ze zich schuil houden.

De mensen wisten niets van het aftreden van de keizer en evenmin van de wapenstilstand.

De ontruiming van België.

Men meldt ons, dat het Belgisch leger order ontvangen heeft om rustig in zijn posities te blijven tot donderdag 11 uur. Van dat uur af zal men elke dag 16 km vooruit trekken, zodat de Duitse elke dag evenveel terrein zullen moeten ontruimd hebben. Het Belgische leger hoopt zondag te Antwerpen en Brussel zijn intocht te houden.

Er heerst begrijpelijkerwijze een geestdriftige stemming in het Belgische leger. Van enig ongeduld of oproerigheid is geen spoor te merken. Dit heeft de heer van Kol kunnen vaststellen. Dat te Zelzate de laatste Duitsers, die zich overgaven, een rondedans op de markt hebben uitgevoerd, heeft niet belet dat zij door de Belgische soldaten krijgsgevangen gemaakt werd. Men heeft ze al dansende binnen de linie gevoerd.

15 november 1918

Na een bezoek aan het vroegere Duitse en huidige Belgische hoofdkwartier, is de heer Van Kol met minister Van der Velde naar Gent vertrokken, waar hij de heer Anseele zal ontmoeten, en naar het verdere front.

Koning Albert te Gent.

Brugge, 13 november. De koning, de koningin en prins Leopold hebben onder prachtig weer hun intocht te Gent gehouden. Een ontzaglijke menigte juichte hen toe. Op het stadhuis heeft Anseele hen ontvangen en soldaten en burgers benevens de bevoorradingscommissie te Rotterdam gehuldigd. Hij verzekerde, dat de bewoners van Gent in vreedestijd naast de koning zullen staan.

De koning dankte Anseele, herinnerend aan wat ze hebben geleden. Liever dood dan Duits, dat is de leuze van alle Vlamingen.

De voorzitter van de voedingscommissie sprak ook nog enkele woorden, waarop de koning de hoop uitsprak, dat ze met dat werk zal doorgaan, want dezelfde kwestie zal het volk nog lang bezighouden.

De soevereinen middagmalen bij de gouverneur en vertrekken om drie uur.

Maandag lang vóór de eerste soldaten is minister Vandervelde met de heer van Kol Gent binnengekomen. Door een menigte ontvangen voerden beiden van het bordes van het stadhuis en het gebouw Vooruit uit het woord. Op de markt van Maldegem spoorde Vandervelde aan, ondergane wreedheden met menslievendheid te beantwoorden.

Erlang zal de Internationale te Brussel samenkomen.

De geest in bevrijd België.

De proclamatie van de waarnemende burgemeester van het bevrijde Gent – want Gent is op het laatste ogenblik, zondag en maandagochtend nog door de Belgische soldaten bevrijd – kenschetst bijzonder goed de geest, die heerst in het vrije België. Men bedenke erbij, dat de proclamatie opgemaakt en ondertekend is door de leiders der Gentse sociaaldemocraten, de volksvertegenwoordiger Anseele, die voor de oorlog duidelijke blijken gaf van zijn Vlaamsgezindheid en zijn revolutionaire meningen. Vóór Anseele dus maandag per automobiel de koning der Belgen ging opzoeken, liet hij het volgende bericht aanplakken:

"We zijn eindelijk vrij! Nog enkele uren en we zullen de zegevierende intocht van onze jongens zien, geleid door onze geëerbiedigde koning, en omringd door onze bondgenoten.

Hulde aan deze dapperen! Eervolle herinnering aan hen, die gevallen zijn!

Het hart vol vreugde, dankbaarheid en fierheid, zullen wij onze helden een plechtige intrede bereiden. België, het slachtoffer van een wrede onrechtvaardigheid, heeft door zijn lijden en zijn heldhaftige strijd om de nationale eenheid en de vrijheid der volkeren, een ereplaats onder de naties verworven. Gent moet aan het nieuwe België de medehulp van al zijn kinderen verlenen. Allen zullen meewerken aan het herstel en de uitbreiding van onze nijverheid, onze handel, onze haven, onze ambachten en kunsten, aan de uitbreiding van onze maatschappelijke werken, aan de ondersteuning der oorlogsslachtoffers."

16 november 1918

De ontruiming in het Westen.

Berlijn, 15 november. De ontruiming van de bezette gebieden in het westen gaat volgens plan in haar werk. Men is er ook in geslaagd, tot nu toe de leeftochtvoorziening op peil te houden. Als er geen stremmingen op het spoor intreden, zal de terugmars vermoedelijk vlot van stapel blijven lopen. Manschappen, die zich voor leden van arbeiders- en soldatenraden in Duitsland uitgaven, maar deze integendeel tegenwerken, hebben door in wanorde naar het vaderland terug te stromen, de terugmars en de verzorging ernstig in de waagschaal gesteld. De ontruiming van de westelijke Rijnsoever is door de aanvullende bepalingen van het geallieerde opperbevel dermate bemoeilijkt, dat een geregelde terugmars binnen de gestelde termijn hier en daar onmogelijk is. De aanvoering heeft dienaangaande ernstige vertogen tot het geallieerde opperbevel gericht, maar tot nog toe vergeefs. Volgens de bepalingen moeten wij van 1 tot 17 dezer 's middags hebben ontruimd:

1. Het gebied tot ongeveer de lijn Antwerpen - Dendermonde - Aalst - Halle - Chatelet - halfweg Maubeuge - Namen - Givet - Neufchâteau - Virton - Longwy - Briey - Metz - Zabern - Schlettstadt - Neu-Braisach tot de weg Neu-Braisach-Basel;
2. Tot 21 november het gebied ten westen van Turnhout-Hasselt-Kanaal Diest-Tienen-Hoei tot de noordelijke grens van Luxemburg, heel Luxemburg-Saarlouis, Saarbrücken, heel Elzas-Lotharingen;
3. Ten derde tot 27 dezer de rest van België;
4. Ten vierde tot 1 december het gebied tot Düsseldorf-Neues tot de weg Düren-Keulen, verder het gebied dat onder de lijn Düren-Kaiserslautern-Spiers tot de Zwitserse grens;
5. Ten vijfde tot 5 december het gebied tot Remagen en dan ongeveer tot de lijn Schalkenbach-Worms;
6. Ten zesde tot 9 december de rest van de linker Rijnsoever; ten zevende op de oostelijke oever zullen de geallieerden drie bruggenhoofden (Keulen, Koblenz en Mainz) met een middellijn tot 30 km bezetten; het bruggenhoofd van Keulen omvat ongeveer de lijn Solingen-Neuenkirchen, dat van Koblenz de lijn Rossbach-Bornich; dat van Mainz Lorch-Frankfurt aan de Main (welke stad er zelf buiten valt) Darmstadt (waarvoor hetzelfde geldt). De ontruiming van dit gebied moet voor 13 december haar beslag hebben gekregen. De geallieerde troepen zullen telkens na het verstrijken van de termijn de ontruimde gebieden binnenrukken.

Koning Albert te Gent.

Brussel, 14 november 1918.

Een bijzondere medewerker schrijft ons:

Zondag 10 november zag ik hier in Brussel de opstand der Duitse soldaten. In hun gelederen trok ik op tegen het gebouw van de senaat, waar de "keizerlijke kommandantur" gevestigd was. Niet

dat ik met het streven van die soldaten akkoord ging! Wat gaat het mij als neutrale aan, dat zij zich van de keizerlijke officieren en ambtenaren willen bevrijden? Ik ben hier als neutrale en dus bemoei ik mij niet met hun zaken. Maar wel ben ik gaan kijken hoe ze dat doen. En zo zag ik hen met hun rode vlaggen en rode bloemen, ik zag hoe ze hun geweren verbrijzelden en de stukken ver van zich wierpen. Daarvan zal menigeen onder hen nu wel spijt hebben, want een geweer is sindsdien een nuttig instrument geworden hier in Brussel.

Dan zag ik het binnendringen in de kommandantur en het verschijnen van de rode vlag op het bordes. Een drievoudige rij van keizersgetrouwen had nog een ogenblik gepoogd de doorgang te beletten. Ze waren wel wijselijk ongewapend – wapens maken niet veel indruk op de frontsoldaat – maar ze hadden hun lange grijze overjassen aan en de pinhelm op het geschoren hoofd. Zo stonden ze als vroeger eens de Romeinse senaat en wachtten de komst der barbaren af. Echter, een matroos-socialist had weinig eerbied voor Romeinse antieke geschiedenis. Hij drong de heren opzij en daarmee was de kommandantur niet langer keizerlijk. Daarbinnen werd toen aan de gouverneur van België, generaal von Falkenhausen het programma der Duitse sovjets voorgelegd. Drie kwartier later had hij het in zijn geheel aangenomen, gedurende welke tijd wij met verschillende redevoeringen werden bezig gehouden.

Vlammende woorden hoorde men niet – de toon van de meeste redevoeringen was onderwijzend. En dan vol goede voornemens: men zou alles in rust en orde voltrekken, dus geen Russische toestanden scheppen, geen bolsjewieken! Persoonlijke eigendom en veiligheid zouden worden geëerbiedigd!

Bravo! Riepen de Belgen, die stonden te luisteren en voor wie het belangrijkste vertaald werd. Maar dat bravo was niet zeer hartelijk gemeend. "Hoe eerder die Duitsers weg zijn, hoe beter voor ons", dacht men erbij.

's Avonds waren er opstootjes in de stad. Duitse boekenstalletjes werden verbrand. Vier grote vuren verlichtten hen het Beursplein. Twee kiosken brandden op het Brouckèreplein. Duitse sovjetsoldaten trachtten de orde te handhaven, zonder te schieten. Maar de Brusselaar was erg onverzettelijk. Ondanks alle goede voornemens moesten de sovjetsoldaten van hun vuurwapens gebruik maken en zo vielen er doden.

De volgende morgen verscheen voor mijn deur een der auto's van de Reliefcommissie. Daarin mijn collega, gedelegeerde voor Gent, die mij komt afhalen om naar Gent rijden!

Wat een idee! Gent ligt aan de andere zijde van het front. Er is nog geen wapenstilstand. Duitse troepen schieten op elkaar; sovjetsoldaten maken in auto's op keizerlijke officieren jacht.

En toch is het plan te mooi om te verwerpen. Want dat wil veel voor ons zeggen: door het front te rijden, aan de andere kant te komen!

Al die jaren van de oorlog is het front voor ons geweest als de uiterste grens van ons voorstellingsvermogen. Er ging een hypnotische werking vanuit; hoe dichterbij, hoe meer we afdalen in de landschappen van Dante's inferno!

Zouden we eindelijk die ban kunnen verbreken? Eindelijk eens kunnen zien, wat er leeft aan die andere kant?

We hebben het wel geprobeerd. Echter de eerste keer zonder succes. Door Brussel te rijden ging zeer goed, hoewel niet zonder gevaar. Bij het noorderstation kwamen we terecht in een ongeregelde fusillade. Op wie of op wat men schoot weet ik niet. Alleen zie ik nog hoe naast onze auto een Duitse soldaat in volledige loopgraafuitrusting de boulevard afmarcheert, voor zich uit schietend zonder dat ik daarvoor enige reden kan zien. Daar viel een Belgische agent van politie! Vier burgers droegen hem uit het gevecht, waaraan hij toch niet had deelgenomen.

We begrijpen er niets van, maar getrouw aan onze neutraliteit rijden we door en ontsnappen in de richting van Aalst en Gent.

Weldra bereikten we het etappegebied, waarin overal de sovjetbeweging is doorgedrongen en zich blijkbaar onbetwist handhaaft. Maar verderop, in het operatiegebied wordt het anders. We passeren colonnes en troepen infanterie in volmaakte militaire orde. De officieren aan het hoofd zijn nog voorzien van hun epauletten.

Rode vlaggen zijn hier nog niet. Dan wordt het ons te gevaarlijk. Onze passen geven ons geen recht in dit gebied te komen zonder geleide van een officier. Het wordt dus zaak om terug te keren.

In Brussels omtrek op de terugtocht worden we door de sovjetsoldaten aangehouden. Het karabijn wordt mij op de borst gezet tijdens een weinig geregeld kruisverhoor. Men verdenkt ons ervan officieren te zijn in burgerkleding. Gelukkig weten we met onze Nederlandse paspoorten de mannen te overtuigen van onze neutraliteit. Maar we mogen niet verder rijden zonder geleide. Een der mannen zet zich vóór op de motorkast met geladen geweer. Zo rijden we door Brussel terug.

Maandagavond werd bekend dat de wapenstilstand gesloten is. Dat is voor ons een aanleiding om nogmaals te proberen door het front rijden. En ditmaal met succes!

Dinsdagochtend reden we weg. In de auto hadden we een fototoestel, dat volgens de vroegere militaire autoriteiten natuurlijk streng verboden was. De sovjets hebben echter de censuur opgeheven en in deze hebben we hen dus erkend.

Het begin van onze tocht was al dadelijk minder emotioneel. In Brussel hadden de fusillades 's nachts een dertigtal doden gemaakt en sindsdien was het rustig geworden. Op de weg van Brussel naar Asse heerste ook volkomen orde. De rode vlag wapperde overal in de Duitse gelederen en op de wagens van hun colonnes. Voorbij Asse zien we de eerste compagnie keizersgetrouwe troepen. Een batterij artillerie en een compagnie infanterie marcheren in volmaakte orde in de richting van het front. Wat willen die daar nog doen vragen we ons af.

Wat echter voor ons hoofdzaak is: ze laten ons voorbijgaan zonder iets te vragen.

Plotseling aan onze linkerhand een razend geknetter van geweerpatronen. Gelukkig geen reden tot zorg: het is een klein munitiedepot dat in brand staat.

Tussen Asse en Aalst is de weg overvol van voertuigen en troepen op de terugtocht. Alle soorten wapens zijn vertegenwoordigd: het zware geschut ook. In Aalst passeerden wij de brug over de Dender. De brug is ondermijnd en het springen ervan volkomen voorbereid. Twee soldaten met stalen helm en geweer met bajonet staan er op als post.

Onze chauffeur aarzelt, maar we begrijpen, dat alleen brutaliteit ons hier helpen kan. "Vooruit over de brug", luidt ons bevel in het Frans gegeven. En vooruit gaat het. De schildwachten wijken enigszins verbaasd terug en we rijden ongestoord verder.

In Aalst zien we echter geen Duitse soldaten meer. Overal waait de Belgische driekleur. (Dit is trouwens niets bijzonders; dat kennen we in Brussel ook sedert de sovjets er baas zijn).

Doch dan wordt het mij duidelijk. Wat we op de weg voor Aalst zagen, zijn het garnizoen en de reservetroepen van Aalst en omtrek geweest. De bezetting van de Denderbrug is hun rugdekking. Buiten Aalst op de weg naar Oordegem ontmoeten we reeds nieuwe colonnes. En dichtbij Massemen-Westrem bevinden we ons met de auto tussen troepen infanterie en artillerie, alle op de thuismars, maar in goede militaire orde.

Mijn metgezel besluit ze te kiekken. De auto stopt en staande fotografeert hij deze Duitsers. Er wordt geroepen: "der fotografiert hier!"

Maar het is al gebeurd. De auto zet aan en we maken ons vrij van deze troepen. Daar hebben we geluk gehad! Zonder het te kunnen vermoeden, hebben we de laatste Duitsers genomen!

Immers we rijden door en zien nergens meer veldgrijze uniformen. Overal staan de bewoners op de straten en juichen. Ze wuiven ons toe en zijn zo zichtbaar gelukkig, dat we wel moeten aannemen, dat we in bevrijd gebied zijn.

Dan moeten we toch wat spoedig in de Belgische linie aankomen. Maar die tussenruimte is groter dan we denken. Op zijn minst nog 8 km hebben we moeten rijden, toen opeens bij de

spoorwegovergang voor Melle twee gestalten ons de weg versperden. We herkennen de kaki uniformen en de bruine stalen helmen van Belgische soldaten.

We houden in en worden ondervraagd door een officier. Deze begrijpt er niets van. Of we onderhandelaars zijn? Neen, we hebben niets met de militairen te maken. We zijn voor de verzorging van de burgerbevolking! Onze Nederlandse paspoorten helpen ons alweer. Ons autonummer wordt opgenomen – let wel het Duitse nummer! – En we krijgen toestemming naar Gent te rijden. Maar eerst hebben we toch deze onderofficier met zijn manschappen gekiekt en hun adres gevraagd om hen een paar afdrukken te kunnen toezenden.

Toen ging het weer verder naar Gent. Hier waren de geregelde troepen nog niet binnengetrokken, maar des te meer verlofgangers waren er. Van heinde en verre waren de Belgische soldaten en officieren gekomen om hun families terug te zien. Overal heerste een stemming van geluk, doch ingetogen en waardig. Immers men kan zich hier niet vrijmaken van de gedachte, dat deze volkomen overwinning verschrikkelijk duur geweest is!

Daar hoorden we, dat de volgende morgen de zegevierende intocht van de koning zou zijn.

Toen besloten we te blijven en dat bij te wonen.

's Avonds zagen we enige tonelen op straat, die we niet licht zullen vergeten: de straoefening op degenen, die met de vijand hadden geheuld: de activisten onder de flaminganten en de kooplieden en winkeliers, die zich verrijkten ten koste van hun medeburgers en op de vijand steunden. Hun huizen werden opengebrouwen, de vensters vernield en alles op straat gesmeten wat er aan meubilair was. Dit

werd zonder pardon verbrand, zonder ontzag voor waarde of schoonheid. En die tonelen speelden zich af zonder brooddronkenheid, in volmaakte orde en met een ijzige rust. Het was als een executie, niet als een plundering.

En dan de tonelen met dat deel der vrouwelijke bevolking, die met de Duitsers op te goede voet gestaan heeft! Naar oud Vlaams gebruik werd hen het hoofdhaar geknipt en werden ze op straat door het volk ontkleed en zo rondgedragen!

De volgende morgen zagen we de intocht van de koning.

In kaki generaalsuniform reed hij te paard voor zijn staf. Links naast hem reed de koningin, rechts kroonprins Leopold.

De koning was zeer ernstig, zeer terughoudend en toch eenvoudig. Men weet dat hij van nature verlegen is, maar ditmaal kan het niet anders of de omstandigheden moeten hem diep geroerd en hem alle uiting moeilijk gemaakt hebben.

Ook woonde ik later zijn ontvangst in het stadhuis bij, hoe hij daar werd toegesproken en hoe hij antwoordde. Welk een verschil met onze kant van het front. Aan de ene kant de sovjets, die hun vroegere keizer over de grenzen jagen – hier dit gelukkige volk, dat zich een wereldgeschiedenis heeft gemaakt en zijn koning in zijn midden terugkrijgt. Waarlijk, ik begrijp, dat men deze koning als koning eert en liefheeft en als mens tegelijkertijd.

Dan het defilé der Belgische troepen. Drie regimenten infanterie, artillerie en cavalerie passeerden. Een mars van 20 km hadden ze juist afgelegd. Als men daarbij nog in aanmerking neemt de zware gevechten van de laatste weken, begrijpt men, hoe deze troepen geen parademannen konden zijn. Maar oorlogssoldaten waren het,

schitterend in conditie, buitengewoon goed uitgerust. En dan het weerzien met hun verwanten. Een officier der infanterie stort zich opeens tussen het publiek om zijn moeder en zijn zuster te omhelzen. Dan rukt hij zich los en marcheert verder. Maar zulk marcheren heb ik nooit meer gezien. Dat was de zuivere ritmische expressie van geluk en van kracht.

's Namiddags zijn we weer teruggedrennen vol indrukken van onvergetelijke waarde. De Belgische linies passeerden we onder Amerikaanse vlag – we zijn toch eigenlijk een Amerikaanse commissie voor opbeuring in België!

Duitse linies bestonden niet meer als zodanig.

Tussen Aalst en Asse bevonden we ons weer tussen de Duitsers, zonder posten of wachten te zijn gepasseerd.

In Asse vonden we een merkwaardige verandering sedert we daar nauwelijks 24 uur tevoren gepasseerd waren. Er was een munitietrein in de lucht gevlogen, zodat van alle huizen de ruiten gesprongen waren en de daken vernield. Het was onmogelijk in het halfduister de verdere schade te overzien.

Daarna zonder ongevallen in Brussel teruggekeerd, wachten we nu hier de gebeurtenissen af: het verdwijnen der laatste Duitsers, de intocht der Belgische en andere geallieerde troepen. Bovenal wacht men hier op de intocht van de koning.

Koning Albert heeft de 13^e dezer te Gent de volgende toespraak gehouden:

Waarde heer Anseele, de koningin en ik, wij danken u voor uw hartelijke woorden van verkleefdheid en we wensen u geluk met de

gevoelens van loutere vaderlandsliefde die u bezielen. Zeg aan uw medeburgers, dat wij innig getroffen zijn door hun ontvangst en dat we er hun uiterst dankbaar voor zijn en zullen blijven.

Gentenaars, het is met een diepe ontroering, dat ik mij in uw midden weerbevind.

Veel hebt ge geleden, dat weet ik; veel moet er voor u gedaan worden.

Gedurende een onmenselijke dwingelandij van 51 maanden, hebt ge een wilskracht aan de dag gelegd, die de heerlijkste tijdstippen van de geschiedenis van Vlaanderen in u heeft doen herleven.

Met een stoute fierheid hebt ge die dure tijden verdragen.

Ge hebt het gezag niet erkend nog aanvaard, dat u met geweld werd opgedrongen. Altijd en altijd vol vertrouwen in de zegepraal van ons recht, zijt ge onwrikbaar trouw gebleven aan de heilige zaak van onze onafhankelijkheid. "Liever dood dan Duits", dat was de stem der Vlaamse bevolking!

In naam van het land, in naam van het leger, bedank ik u allen voor uw moed en uw vaderlandsliefde.

Het nageslacht, dat nochtans veel vergeet, zal altijd blijven herdenken de flinke, de edele houding van het bezette België tijdens de wereldkrijg.

Zegevierend uit de veldtocht te voorschijn getreden, zijn we nu weer ons eigen meester.

Een nieuwe dageraad breekt aan.

Laat ons werken aan het herbouwen van het land, zoals we vier jaar lang gestreden hebben: hand in hand, eerlijk, met eendracht en zelfopoffering, onder de hoede van onze vrije instellingen, die het recht en de belangen van ons volk moeten handhaven. En moge uw trotse stad weldra haar vroegere welvaart en de schitterende plaats terugvinden, die haar in het verlost vaderland toekomen.

19 november 1918

Londen, 19 november. Officieel Belgisch bericht: bij de voortzetting van de opmars hebben wij vandaag de linie Baasrode - ten oosten van Dendermonde - Aalst bereikt. Voor de algemene veiligheid is een cavaleriebrigade, met artillerie, wielrijders en karabiniers versterkt, naar Brussel gezonden. Naar Mechelen is een regiment cavalerie gezonden.

20 november 1918

Onderhoud met de heer van Kol.

De heer van Kol, die dezer dagen België heeft bezocht, is, gelijk gemeld, gisteren van zijn reis teruggekeerd. Hij heeft aan een vertegenwoordiger van het correspondentiebureau in Den Haag een onderhoud toegestaan.

De heer van Kol deelde mede, dat hij het gehele bevrijde deel van België heeft bezocht, ook het front, terwijl de oorlog nog in gang was. Met minister van der Velde zat hij in de eerste auto der entente, die in Gent en enkele dagen later in Brussel kwam.

De wapenstilstand, zo zegde de heer van Kol, werd in het algemeen door de Belgische bevolking vrij kalm opgenomen. Het

economische herstel en de opbouw van België gingen haar blijkbaar in de eerste plaats meer ter harte.

Koning Albert geniet, zoals de heer van Kol overal had opgemerkt, de populariteit van alle klassen. Aan een maaltijd van de Belgische regering, door de heer van Kol bijgewoond, heeft deze gemeend zijnerzijds ook uiting te moeten geven aan zijn sympathie voor het optreden van het koninklijk echtpaar. Ook de Belgische socialisten verklaren, dat zijn rechtvaardigheidszin hen dwingt, de edele en dappere rol van de koning te erkennen. Op alle volkshuizen waait thans, naast de rode vlag, de nationale driekleur. Werd er een referendum gehouden, dan zou, naar de overtuiging van de heer van Kol en naar die van zijn Belgische partijgenoten, tot president van de republiek België worden verkozen de tegenwoordige koning Albert.

In dit verband zegde de heer van Kol, dat de kwestie van republiek of koningschap ook voor Nederland van ondergeschikt belang moet worden geacht. In de praktijk immers heeft Nederland een der meest democratische regeringen van de aardbol, ver staande boven die van talrijke republieken.

Bij zijn bezoek aan Staats Vlaanderen bleek de heer van Kol de grote gehechtheid der bevolking aan Nederland. De annexatie daarvan door België was volgens hem een leuze van een kleine minderheid van activisten. Bij mannen van invloed vindt de annexatie geen steun. Volgens hem is ze dan ook niet in het minst te vrezen, en ze zou in zijn ogen een misdaad zijn, erger dan de Duitse regering tegenover België in 1914 heeft bedreven.

Betreffende de toestand van het ten tijde van zijn bezoek in België aanwezige leger, gaf de heer van Kol als zijn indrukken het volgende te kennen:

Personen, die gedurende al die jaren in nauwe aanraking waren met de soldaten, verklaarden hem, dat er geen haat bestaat tussen de Belgische en de Duitse soldaten. Ze hebben daarvoor bewijzen van het slagveld, de hospitalen en de gevangenen. Wel is de wrok groot van de bevolking tegenover de Duitsers en dat vooral vanwege de deportaties, waaraan zovelen ten slachtoffer vielen.

Wat het Duitse leger betreft, hem trof het grote verschil tussen de mannen aan het front en die daarachter. Bij de eersten was alles geregeld en heerste blijkbaar nog steeds een flinke discipline. Bij de troepen achter het front, waar de heer van Kol op zijn reis van Brugge naar Brussel doorheen reed, was veel wanorde merkbaar. De heer van Kol bevestigde het vermelde feit, dat de Duitse soldaten alles verkochten wat ze bezaten of hun in handen viel. De quasi verbroedering van de Duitse soldaten met de Belgen gold meer het gespuis dan de geordende bevolking van die stad.

21 november 1918

De nieuwe dagen (Karel Van de Woestijne)

Brussel, 16 november.

De Brusselaar dacht, dat burgemeester Max sedert enkele dagen reeds in zijn goede stad aanwezig was, maar zich verstoppen wilde, zolang er één Duitser op ons grondgebied verbleef, en dit om alle verstoring der rust te beletten. Ik, die gisteren driemaal bij burgemeester Max heb aangebeld en er niets heb gevonden dan een huis vol bloemen en visitekaartjes, kan u de verzekering geven,

dat hij eerst deze nacht Brussel is binnengereden. Hetgeen hem niet heeft belet, hedenochtend vroeg, toen het nog geen negen uur was, weer Brussel te verlaten om zijn opwachting te gaan maken in het grote Belgische hoofdkwartier, bij de koning der Belgen. En dat heb ik weer met eigen ogen vastgelegd, want ik ben met burgemeester Max tot in Gent meegereden.

Dit dank ik aan mijn journalistieke onbescheidenheid, maar ik dank het in de eerste plaats aan de vriendelijkheid van de Nederlandse minister-resident te Brussel, de heer van Vollenhoven, die burgemeester Max had aangeboden, hem bij de reis tot leidsman te verstrekken tot het voorkomen van eventuele moeilijkheden. En aldus krijgt de heer van Vollenhoven mijn persoonlijke erkentelijkheid te voegen bij deze van de honderden, die hij deze laatste vier jaar aan zich heeft verplicht; hier spreek ik niet alleen van dezen, die hij het leven heeft gered; ik wil hier zelfs zwijgen van de schuld, die heel onze bevolking aan hem als aan de beschermheer van onze diverse ondersteuningscomités heeft; ik heb het hier alleen over dezen, die in talloze omstandigheden hebben mogen vaststellen met welke zeldzame kiesheid de heer van Vollenhoven heel de tijd van de oorlog de meest strikte neutraliteit met het hoogste besef van recht en van rechtvaardigheid heeft weten te doen samengaan. Dit moest natuurlijk geheel de Belgen ten goede komen: zij hebben in uw minister een pracht van een advocaat gehad, die hier tevens de Nederlandse naam hoog hield en eerbiedigen deed. En aldus diende de heer van Vollenhoven tevens zijn eigen land en het onze ...

Om negen uur dan gaat de deur van burgemeester Max' particuliere woning open: wij zijn de eerste Brusselaars die hem zien mogen - na vijftig maand, stel u voor! - en ik verzeker u, dat het niet zonder enige aandoening gaat. Burgemeester Max is weinig verouderd,

niet meer dan de vier jaar van zijn afwezigheid. Hij is ook niet vermagerd, men vermagerd zelden in de gevangenis, want de meeste tijd heeft de heer Max in een cel doorgebracht, als een moordenaar. Zijn gelaatskleur is alleen valer geworden, zijn haar niet zo blond meer, heel zijn uiterlijk schichtiger zou men zeggen, en smartelijk ernstiger. Burgemeester Max, Brusselaar, had de Brusselse luchtigheid tot de hoogte van een fraaie kunst weten op te voeren. Heeft hij van dat luchtige de ijdelheid ingezien? Maar er is geen ijdelheid waar er moed is, en de Brusselse luchtigheid is een prachtige morele hefboom gebleken. Neen, het is alleen, dat Max, vier jaar lang heeft geleden en nagedacht. Men kan het hem aanzien - zonder meer. Want waarom ons hierin gaan verdiepen? Er is heel een toekomst om al onze geleden smart te vergoelijken! ...

Om negen uur zijn dus in twee auto's burgemeester Max en de heer Francqui, voorzitter van het voedingscomité, zijne excellentie minister van Vollenhoven en uw dienaar naar Gent gereden, in een scherpe vrieslucht, langs straten waar nog niet al te veel volk was. En dat volk heeft, vreemd genoeg, zijn geliefde burgemeester niet herkend, dan in de verre voorstad, waar de Gentse Steenweg doorloopt. En daar wordt het een blijde verrassing; men wijst met de vinger naar de vlugge auto, hoeden wuiven, - twee minuten te laat; ik zie hoe het nieuws van mond tot mond gaat: de burgemeester is eindelijk terug, en ... hij ontsnapt ons reeds.

Wij komen buiten de stad. Talloze Brusselaars volgen dezelfde weg, te voet of in karretjes. Ieder immers wil onze soldaten tegemoet: zoveel broers en zonen zijn daaronder, en men schijnt werkelijk te denken dat men ze ongetwijfeld in Gent gaat ontmoeten. Met deze illusie wordt een reis van zestig kilometer aanvaard. Wat veel vreemder is: ik mocht vaststellen dat in vele gevallen die illusie niet werd beschaamd, en dat vele sedert zo lang afwezig door ik weet

niet welk dienstwillig noodlot in de armen werden gevoerd van dezen die er de lange tocht voor hadden ondernomen.

Ik moet zeggen dat het getal verlofgangers naar Brussel talrijk is. Tussen de bevlagde huizen - nooit heb ik zoveel vlaggen gezien op het platteland, - rijden zij aan op fietsen of wagens. Anderen lopen arm aan arm. Sommigen hebben reeds familieleden ontmoet, die er naast lopen als naast een wezen van een andere wereld en van een hogere orde. De baan heeft een uitzicht van zeldzame feestelijkheid, en dat ligt niet alleen aan de vlaggen; het ligt nog minder aan hetgeen de Duitsers bij hun terugtocht hebben achtergelaten: ettelijke stukken grof geschut; wat mindere kanonnen; een paar stuk gereden automobielen, en ook wel wat leeg gebrande huizen. Het ligt veel meer aan het feit, ... dat er juist geen Duitsers meer zijn. We ontmoeten er geen enkele, en dat is een verrassing die al heel bijzonder dankbaar stemt. Er zijn integendeel, zoals ik zegde, talrijke mooie Belgische soldaten, hetgeen de stemming verhoogt. Er is eindelijk - de Bevrijding. Ge zult het niet geloven, maar wij voelen ze fysisch, we ondergaan ze als een euforie, als een zeldzaam aangename prikkel die ons het heden vernieuwt tot in de geringste vezels van ons lichaam, tot in de intiemste roerselen der gedachte. Ze houdt ons overal bezig; daar is iets in ons dat er ons gestadig aan herinnert, we hebben de Bevrijding. Zij huppelt door onze bewegingen als door onze gewaarwordingen; zij is nog altijd iets dat we voelen, als ons niet intiem behorend, maar dat ons ieder ogenblik wat inniger doordringt, als een fijne regen vol glanzen; weldra zullen we er gans verzadigd van zijn; zullen we het dan nog voelen? We huiveren, we genieten, we prenten het diep in ons brein dat we het bezit ervan als het hoogste goed moeten blijven vereren, elk ogenblik, voor ons eigen geluk, voor het geluk van allen ...

Wij naderen Aalst. Een patrouille komt voorbij. Bij het zicht van de oranje wimpel aan de auto blijft ze staan, groet Nederland in de persoon van uw minister. Weldra zien wij geregelde troepen. God, we rijden Belgische troepen voorbij! Het is het tweede regiment der gidsen, en weer welt bewondering in ons op: wat zien de mannen er goed uit; welke prachtige paarden, welk een prachtige tucht vooral, prachtig door losheid, door bewustheid, door beheersing. Weer wordt de eer bewezen; een officier wuift ons geestdriftig toe. Men weet in het leger blijkbaar welke verhoudingen tussen Holland en België onder de oorlog zijn ontstaan. De stad Aalst, waar we nu doorheen rijden, is één vlag. Er zijn vlaggen van Engeland en van Amerika, van Frankrijk en van Italië; er is zelfs een Hollandse vlag, en ik zie er een paar waar de verbeelding van het Heilig Hart van Jezus op bloedt.

De feestelijke stemming groeit trouwens aan naarmate we Gent naderen. Reeds meer wandelaars langs de baan, en een blijere opwinding. Nochtans zijn de sporen van de oorlog weldra talrijker. Het stationnetje van Merelbeke uitgebrand, de viaducten opgeblazen. In de voorsteden van Gent zelf, te Gentbrugge en te Ledeberg, de littekens van de straatgevechten die hier hebben gewoed. Ik ga aan Leuven denken, dat ik in 1915 bezocht, het verwoeste, het verlaten Leuven. Gelukkig ziet men onmiddellijk te Gent dat de tijden anders geworden zijn. Nog hangt er in de lucht de opgetogenheid der ontvangst die hier, een paar dagen geleden, de koning en zijn huis te beurt viel; het is wel de opwinding niet meer van het eigenste ogenblik, maar een geluwde heerlijkheid, een prettig gevoel meer dan een gevoel van pret met als ondergrond, die gewaarwording der Nieuwe Vrijheid die in dit land geboren is en thans heerst tot in het verste gehucht.

Gendarmes rijden ons voorbij in hun oud, donker uniform: zij zijn in het leger de enigen die niet veranderd zijn. De verandering, door de overige korpsen ondergaan is voor ons te nieuw, om reeds onderscheiding toe te laten. Ik ken nog geen artillerist uit een infanterist, en ik ben niet zeker, dat alle mannen te paard cavalieristen zijn. Maar ik beken dat het mij niet kan schelen: zij allen zijn het Belgische leger. Wij zien ze nu overal, zij bevolken de stad; onze auto heeft moeite ze te doorwaden. En allen vervullen mij in dezelfde mate met blijde dankbaarheid: zij zijn onze verlossers, en ze zijn schoon.

Aan het stadhuis verlaat ik mijn hoge geleider: als Gentenaar ga ik wandelen door Gent, tussen de vlaggen, voorbij de gedenkschriften, de talloze portretten, voorbij onze vorsten en de plakbrieven waarin hun hulde wordt gebracht. Over mijn hoofd zingt de beiaard van het belfort, waar de vier stenen Gemeentenaren de wacht houden tussen de reusachtige vlaggen in. Voor mij rijst de machtige kathedraal; achter mij weet ik de eeuwensterke getuigenissen van het verleden die de betekenis van een uitdaging hebben gekregen, gekeerd tegen de overweldiger: de stoere kerken, de geciseleerd Gotische of bonkig Romaanse burgergebouwen, het grootse Gravensteen. En ik weersta de ontroering niet: Vlaanderen is mij groter dan ooit, is groter dan ooit uit de strijd gekomen, want gelouterd van alle onzuivere elementen. Meer dan vroeger voelt het zijn eenheid met geheel België: beter, inniger voelen wij dat Vlaanderens grootheid van België's grootheid afhangt, evengoed als zich geen groot België denken laat zonder een groot Vlaanderen.

Ik kuier langs de Kouter, en woon er een wapenschouwing bij. De heldere cavalierietrompetten zingen hun lange, gebonden, veelstemmige melodie. Een lange rij kanonnen, getrokken door de

schoonste paarden die men zich denken kan, rijdt voorbij in fikse draf. De mannen, onder de gebronsde helmen, zitten op de caissons te dansen. En hier kan ik de bewering van Van der Velde verifiëren: dat het Belgische leger namelijk een echt volksleger geworden is: een leger dat niet bestaat uit één enkele klasse, niet alleen uit arbeiders en boeren, maar een leger, gerenoveerd door de talloze vrijwilligers uit de burgerij en uit de adel. En dit is onmiskenbaar vast te stellen: dientengevolge is er een soort geestesontvoogding onder de manschappen ontstaan, die, binnen alle tucht, zelfbewustheid is. Wat dit voor het België der toekomst betekent, is licht te raden. Het standsverschil was in ons land al heel wat afgesleten; er was werkelijk plaats voor iedereen ... mits een beetje ondersteuning en activisme. Nu is daar broederschap ontstaan, dat bewuste hulpmiddelen ter zijde stelt.

Ik wandel verder. En daar staat ineens een prachtige officier voor mij, die mij in prachtig Nederlands toespreekt. Nochtans is het geen officier, en zelfs geen Vlaming: het is integendeel een Waal, en het is een oorlogscorrespondent. Het is, in een woord, mijn oude makker Louis Piérard, Van Schendel's bekwame vertaler en voortaan, hij de internationalist, een zuivere incarnatie van de Belg. Wij hebben elkaar zoveel te vertellen dat wij zwijgen. Niet lang trouwens, want wij beiden zijn weldra met drie, en de derde is niemand minder dan Anseele, schepen, volksvertegenwoordiger en meer dan ooit tribunus plebis. Ik hoop wel eens een hele brief aan Anseele's gedrag onder de bezetting van Gent te kunnen wijden. Thans moge het blijven bij de mededeling van hetgeen hij zo vriendelijk was, mij over de nieuwe politieke verhoudingen in het land te vertellen. Ik schreef u daar reeds over.

De aanvullingen, die ik Anseele dank, zijn des te belangrijker dat deze beschouwd wordt als, in de naaste toekomst, een

vooraanstaande figuur. “Hoe zal de nieuwe regeringsperiode er uit zien?” vraag ik. – “Daar kan ik nog niet veel van zeggen,” is het antwoord. “Alleen kunt ge mededelen dat tot hiertoe vier socialistische kamerleden: Wauters, Bertrand, Pastur en ik door de Koning ontvangen zijn geworden. Wij allen hebben de medewerking der partij aan de nieuwe nationale regering afhankelijk gemaakt van het aanvaarden, door het overige kabinet, van ons minimumprogramma, vastgelegd in het manifest dat te Brussel werd uitgeplakt. Wij eisen algemeen kiesrecht op 21-jarige leeftijd en de vrijheid voor alle syndicaten, ook die van staatsbedienden. Zonder inwilliging hiervan gaan wij niet mee!” - ‘En hebt ge hoop?’ vroeg ik weer. – “Het is geen kwestie van hopen: het is een kwestie van willen,” zegt Anseele met klem. “Men zal ons mee hebben of tegen hebben: er is geen andere keuze.” Ik, voor mijn part, heb geen vrees: men zal ze mee hebben ...

Zal ik nog verder vertellen over Gent? Zal ik gewagen van de enorme lol, de echte Gentse humor die overal praalt en schatert als een Gargantualach? “Wat de keizerlijke bandieten niet hebben gevonden”, leest men op een banderol; het is een winkelraam vol wol of vol koper. “Hoe de Vandalen aan leer komen.” het zijn grote clubzetels, waar het overtrek van afgerukt is. Maar daar treurt het Gentse volk niet meer om: het bezit thans meer dan leder: het bezit de onafhankelijkheid, na vier jaar buigen onder de Duitse, na maanden bukken onder de activistische hiel.

Wat van Duitsers en activisten overblijft is louter negatief: het grote St.-Pietersstation dat in as ligt; de huizen der activisten die leeggeplunderd en uitgebrand staan. Dat plunderen en branden is niet gegaan zonder baldadigheid, voor een ordelievend mens altijd pijnlijk. Maar als ik bedenk al het kwaad dat de activisten aan de

Vlaamse Beweging, neen: aan heel Vlaanderen gedaan hebben, dan kan ik die baldadigheid waarlijk niet betreuren.

Ik moet eindigen, en wil het doen op het bericht, dat er in Gent thans heel wat Frans geld het Duitse verdringt, en dat Amerikaanse mariniers onder aardige witte mandarijnenmutsjes er met onze Belgische piotten verbroederen. Tegen de avond ontmoet ik de Gentse burgemeester Emile Braun. Hij is ouder dan Adolphe Max: hij heeft onder zijn ballingschap veel meer geleden. Zijn terugtocht uit Duitsland is trouwens bijzonder pijnlijk geweest. Ik hoop van harte dat enige rust en de wetenschap dat wij weer vrij zijn hem weldra zullen hebben opgeknapt.

De terugtocht. Wij hebben een jong Belgisch soldaatje mee, sedert april vrijwilliger. Het is de kleinzoon van één onzer beroemdste liberale ministers. Hij zegt: "Wat zal ik blij zijn, weer mama te omhelzen"; hij voegt er dit sublieme woord aan toe: "En zeggen dat er zijn, die ze in geen vier jaar hebben omhelsd!"

Onze jongens keren terug: weldra omhelzen allen hun moeder ...

22 november 1918

Uit Gent wordt aan de Nieuwe Gazet van Antwerpen gemeld, dat de staat van beleg afgekondigd is ten gevolge van opstootjes veroorzaakt door activistische twisten.

23 november 1918

Te Asse is een goederentrein in de lucht gevlogen. Er zijn 10 doden. Ook te Denderleeuw zijn bij een ontploffing 20 personen gedood.

Van andere zijde meldt men ons ter aanvulling.

Iemand, die donderdag uit Gent terugkwam, kon ons inderdaad bevestigen, dat daar, zoals trouwens ook te Antwerpen, de staat van beleg is afgekondigd. Doch niet "ten gevolge van opstootjes, veroorzaakt door activistische twisten", maar ten einde het verder plunderen en verbranden van de huizen der activisten van allerlei slag tegen te gaan. De overheid wil in de eerste plaats orde en rust.

Nadat bij het binnentrekken van het Belgische leger de meubelen van de waarnemende rector dr. Speleers, van H. van der Spurt, Jan Wannyn, E. Stocké en E. Fabri op straat waren verbrand, zijn onmiddellijk maatregelen genomen om zulk optreden van soldaten en bevolking onmogelijk te maken.

Men wil bij het gepeupel de lust tot plunderen niet aanwakkeren. Op haar beurt heeft de overheid alle niet gevluchte activisten in hechtenis genomen.

29 november 1918

De soldatenraad van het leger uit Vlaanderen dringt in een oproep aan op het onvoorwaardelijk vasthouden aan de vastgestelde termijn voor het houden der verkiezingen voor de nationale vergadering op grond van het algemene, gelijke, geheime en directe kiesrecht voor mannen en vrouwen. Het leger bestrijdt met alle middelen elke poging tot een dictatuur, een monarchistische zowel als een socialistische.

7 december 1918

Een ontploffing.

Gent, 6 december. De as van een locomotief, welke zich in het station van Wetteren bevond, heeft een brand veroorzaakt, welke

ten gevolge had dat een bom ontplofte, die de Duitsers onder de rails hadden gelegd. Er werden 10 personen gedood en talrijke gewond. De materiële schade is belangrijk.

14 december 1918

Petain en te Gent.

Gent, 13 december. Maarschalk Petain heeft gisteren met officieren van zijn staf de dag te Gent doorgebracht. Hij bezocht de kathedraal van Sint Baafs en is vervolgens naar Duinkerken gegaan.

23 december 1918

Men meldt ons uit Brussel:

Men is druk doende de schepen, die de terugtrekkende Duitsers in het kanaal Gent-Terneuzen lieten zinken, op te ruimen. Reeds is het kanaal bevaarbaar voor schepen van 1 m 80 diepgang.

24 december 1918

Men seint ons uit Brussel:

Goed nieuws komt uit Gent: het beroemde Lam Gods van van Eyck, tijdens de oorlog in veiligheid gebracht, is weer in de St. Baafskerk opgehangen.

De universiteit te Gent.

Brussel, 23 december. Paul Fredericq, professor in de faculteit der letteren aan de universiteit te Gent, die naar Duitsland gedeporteerd is omdat hij weerstand bood aan de Duitse en

Vlaamse politiek, zal binnenkort tot rector van de Franse universiteit te Gent benoemd worden.

25 december 1918

Nederland en België. Uiting van Paul Fredericq.

De heer H. J. Kiewiet de Jonge, te Dordrecht, schrijft ons:

Ik vroeg en ontving verlof van Paul Fredericq om uit een brief uit Gent van 15 dezer de volgende aanhaling openbaar te maken.

"Hier in België vond ik de mensen niet kalm en uitgerust als ik; ze hadden veel meer geleden. Ze zijn zenuwachtig, onredelijk, prikkelbaar in al hun feestvreugde. Die hysterie slaat bij enkele heethoofden over tot groothedswaan: Zeeuws Vlaanderen, Nederlands Limburg, Groothertogdom Luxemburg, enzovoort. Anderen gaan zelfs tot aan de linkeroever van de Rijn!!!

Dat alles is zonder ernst, zonder betekenis, zonder wortels. Hecht er geen het minste belang aan. Onze schuld van dankbaarheid aan Nederland is overgroot en we zullen nooit vergeten. De ezels, die het zouden doen, moesten meppen krijgen.

Reken op het hart en het gezond verstand van ons volk. Ook op mij en mijn vrienden. Over mijn lijf zou men moeten treden om de grens van Zeeuws Vlaanderen te overschrijden."

Tot zover de aanhaling, waarvan het schrift de innige onthutsing verraadde, die deze hoogstaande en invloedrijke vriend van ons volk heeft bevangen, toen hij bij zijn terugkeer uit ballingschap merkte, welke stemming er door de hitsende pers in zijn land was gewekt. Niemand mag menen, dat het slot overdreven is. Paul Fredericq zou niet de enige zijn in België, die zich in het uiterste geval metterdaad

tegen aanranding van onze volks- en landseenheid zou verzetten!
Wie anders menen, kennen hem niet.

"'t Getrouwe Maldeghem" opnieuw tot leven gekomen.

Men schrijft ons uit Aardenburg:

Een paar jaar geleden kondigde ik u het overlijden aan van "'t Getrouwe Maldeghem", het in twintigduizend exemplaren verschijnende volksblad van Noord Vlaanderen, waarin de "hoofdopstellen" Victor de Lille, de warmbloedige, de wonderlijke bokkensprongen en leutige zetten van zijn geest uitvierde. En nu kan ik u de wederopstanding van het blad melden, of zoals de Lille zegt: "Pulchrior resurgo, ik sta schoner herop, dan ik was".

"Stoffelijk is het blaadje" – volgens de Lille – "niet zo groot en zo schoon, als hij het voor de oorlog kende, maar de pen van 't Getrouwe hebt ge weer, zo mogelijk nog trouwer dan tevoren". En zo is het ook, de Lille is naar het uiterlijk schoner geworden; na langdurig verblijf in het kamp te Holzminden kreeg hij verlof naar Genève te gaan en hij, de rusteloze, kon ook de dagen van zijn ballingschap niet enkel vullen met hangen en verlangen, hij ging studeren aan de hogeschool en werd kandidaat in de rechten. Fier drukt hij die titel af onder zijn feuilleton, een kerstvertelling uit "mijn nachten en dagen in krijgsgevangenschap": Victor de Lille, kandidaat in de rechten der hogeschool van Genève. Pulchrior resurgo.

En innerlijk is hij teerder geworden. Het bruuske, overvloeiende, schrijf maar rake is uit zijn krant verdwenen, zijn humor is gemengd met een traan, over zijn stijl ligt een floers van weemoed. Lees dit eens: "Toen ik door de overweldigers van mijn bed werd gehaald, die donkere morgen van 15 december 1914, zegde ik op de trap:

moederke, het is niets. En toen ik nu op 2 december laatstleden op hetzelfde eigenzinnige uur, zachtjes klopte met mijn alpenstok op mijn voordeur en ik vanuit het torenvenstertje benauwd nog hoorde "wie is daar?" antwoordde ik: Zijt nu allemaal stillekens blijde. Het is uw vader, die weerkeert, gelukkiger dan ooit tevoren. Pulchrior resurgo."

Maar zijn wezen, zijn karakter, dus ook zijn blad zijn innerlijk hetzelfde. In zijn eerste nummer reeds zijn hartenwens, de Vlaamse hogeschool:

"Een beeld, ja zonder kop, dat is het,
een volk, dat hoger leven mist.
En hoger leven is de school en eigen tale.
Dat volk en koning drinken uit de eigen gouden schale".

Al dadelijk ook zijn oordeel over het annexionisme: "Dat Belgen België willen vergroten tot aan de plas en dit willen in het voordeel van België, is te verstaan en ze zijn rechtzinnig. Maar deze, die zeggen, dat zij dat willen in het voordeel van de Zeeuwen, zijn vals, of weten niet, wat ze zeggen. Er wordt aldoor hard tegen gesproken en gedicht. Een regel uit die liedjes is hard om te horen voor ons: "Wij willen bij Vlaanderen niet". Het is makkelijk te begrijpen, dat ze bij ons niet willen komen, om bijvoorbeeld ook als soldaat in een vreemde taal te dienen. En inzake onderwijs. Ze staan daar met het verschil van de dag en de nacht boven ons". De Lille, als altijd, rondweg, royaal zijn oordeel zeggend, maar nu in kalmer bewoordingen dan ooit tevoren.

Maar zijn "Duimpjeskronijk", een verzameling puntige zetten, geestige antwoorden, goedlachse grappen is alweer begonnen. En hij heeft alweer clichés ook. De koning en koningin van België staan

vooraan in zijn blad en hij geeft het eerste portret van de serie Maldegemse jongens, die als soldaat gevallen zijn.

Pulchrior resurgo: Hou dat vast, de Lille, voor onderrichting en leute van Vlaanderen, voor betere verhoudingen, als dat kan, met ons deftige Cadzandenaars.

27 december 1918

De hogeschool te Gent.

Brussel, 26 december. De senaat der Gentse hogeschool heeft de hoogleraren Fredericq en Pirenne in een plechtige vergadering hulde gebracht. Fredericq zal tot rector worden benoemd voor het nieuwe academiejaar, dat zo mogelijk in januari zal aanvangen.

De bevolking van Gent heeft uit dankbaarheid voor de machtige steun, welke Frankrijk heeft geleverd ter bevrijding van België, een geestdriftige hulde gebracht – aldus Havas – aan de 132e Franse divisie, die onder aanvoering van generaal Sigres in de stad heeft gedefileerd. Tal van militaire en burgerlijke autoriteiten waren aanwezig; de stad was met vlaggen getooid en de troepen werden bloemen toegeworpen. Er werden toespraken gewisseld, waarbij één der Franse generaals verklaarde na zijn tocht door Vlaanderen en Walenland de indruk te hebben opgedaan dat er een Belgische ziel bestaat, die zeer innig is gehecht aan de instellingen van de koning, doch trilt van dankbaarheid jegens hen, met wiens steun België moet leven. Een van België's dierbaarste kreten zal altijd zijn: leve Frankrijk!

29 december 1918

Zoeven uit Gent teruggekeerd ...

Ik ben terug uit België. Ik heb een achttal dagen in de stad der Artevelden doorgebracht. Het is een grote ontgoocheling geweest. Onder vele opzichten. Laat mij daar wat van vertellen.

Van Zelzate uit ging het per rijtuig naar Gent, 2 ½ uur rijden over Ertvelde, Kluizen, Wippelgem, Langerbrugge. Prijs 75 frank. Vóór de oorlog reed men naar Zelzate voor ... 10 frank. Al dadelijk bij aankomst te Zelzate ziet en voelt men, dat men in het gemartelde België is. Te Sas van Gent was nog alles geordend, proper, net; te Zelzate valt allereerst op, het station, dat wel een verlaten paardenstal lijkt, en niet zodra is men buiten het gebouwtje of daar zijn reeds de bewijzen van de oorlogsellende: stukgeschoten huizen, puin in alle straten, kogelgaten in iedere muur. Zelzate is in het vuur geweest en draagt er menigvuldige sporen van. Buiten de stad is er weinig dat de aandacht trekt, weinig dat aan oorlog doet denken. De velden liggen rusten in de winterslaap en hier en daar ziet men nog een landbouwer aan het werk. De bomen en de weg zijn echter allen in de schors gemerkt, zeker het teken der veroordeling. Te Ertvelde ziet men meer. Behalve stukgeschoten woningen ook opzettelijke vernielingen. De rails van de spoorweg en van de tramlijnen zijn van 100 tot 100 meter opgeblazen en de verwrongen ijzeren staven hangen boven de diepe kuilen. Alle overgangen en bruggen, ook over de smalste beekjes, gingen de lucht in. Even verder ziet men het eerste mitrailleursnest in gewapend beton en tot Evergem toe zijn die kleine vestingen langs de steenweg te ontwaren. Sommige ervan zijn beschilderd om de

vliegers te misleiden. Ze zijn zo sterk, met diepe, soms onderaardse gangen dat men wel kan spreken van bijna oninneembare blokken.

Te Evergem-Wippelgem is erg gevochten en liggen vele huizen in puin. Hier en daar is men reeds aan het opbouwen of stopt men de gaten. Ruiten zijn vervangen door planken of pakgoed. Te Langerbrugge, aan het kanaal Gent-Terneuzen heeft men ook erg huisgehouden. Van hier af loopt de weg langs het kanaal over bulten en putten, modder en water. De aanblik over het kanaal is treurig. De grote monumentale brug hangt in het water en is onherstelbaar. Tot aan de buitenwijken van Gent is het alles vernieling en verwoesting wat het oog te aanschouwen krijgt, niet alleen alle bruggen werden opgeblazen, doch het kanaal ligt vol met gezonken boten en lichters. Zelfs de baggerboten heeft men doen zinken!

Met ontroering zien wij in de verte de fiere Gentse torens: Sint-Baafs, het Belfort, Sint-Pieter. Ons hart klopt onstuimiger naarmate wij de geboortestad naderen. We zwijgen beiden.

De Meulestedebrug, waarover wij dachten de stad binnen te rijden, ligt eveneens gesprongen en dwars in het water, waardoor wij langs een grote omweg in de stad komen. Het is donker geworden, geen lantaarns werpen hun vriendelijk licht langs de straten, het paard struikelt van tijd tot tijd en het rijtuig bonst verder over de slechte wegen. We hebben onze familie in welstand weergezien en dat stemt ons dankbaar, doch er is over ons gekomen een gevoel van onverklaarbare droefenis, de bekenden die wij die eerste avond zagen, zijn allen fel veranderd, ze dragen op het gelaat de sporen der jarenlange ontberingen, ze zien er oud en enigszins vervallen uit.

We hebben de volgende dagen Gent bezocht en aldoor heeft ons hart gebloed. Gent is niet meer wat het vroeger was. Het is een vervallen stad, die weent uit duizend ogen. Die vriendelijk lachende straten van voorheen, met goed onderhouden gevels, waar alles blonk, het zijn vuile onooglijke wegen geworden. Geen borsteltje verf is er die vier jaar aangebracht. De gesprongen ruiten – en God weet hoeveel er zijn! konden slechts worden vervangen door allerlei rommel, papier, hout, karton; de wegen liggen vol kuilen en bulten, en zijn erg modderig. De voorbijrijdende wagens en auto's hebben lange modderkladden op de muren geworpen en het is alsof men zich de moeite niet heeft getroost ze weg te schuren. De trams zijn onooglijk en men rookt erin, hoewel het bordje: roken verboden er nog steeds is blijven prijken. Het volk draagt op zijn kleding de sporen der lange bezetting en de winkels, bijzonderlijk de kledingmagazijnen, zijn zo goed als leeg.

Rond het Sint-Pietersstation is er erg veel verwoest. Niet alleen het station zelf doch vele huizen in de nabijheid zijn zeer gehavend en nog steeds hoort men hevige ontploffingsknallen; het zijn mijnen die men thans nog ontdekt. De genie is reeds druk bezig aan het opruimingswerk rond het station. De viaduct van de Kortrijkse Steenweg, die opgeblazen is, wordt reeds weer herbouwd teneinde de verbinding Brussel-Brugge in de kortst mogelijke tijd te herstellen, ook de huizen waarin de Duitsers vier jaar lang hebben genesteld zijn er zeer erg aan toe. Sommigen lijken wel veestallen. Ik zag het huis van middelgrote handelaars op de Kortrijkse Steenweg. Men noemde het een der mooiste huizen der stad. Het is om erbij te huilen! We kunnen voor wat ons betreft, nog gelukkig zijn met onze woning. Wel hadden er 12 tot 14 Duitsers en Rode Kruisdametjes hun intrek in genomen, doch ze hebben niet stelselmatig vernield zoals elders. Alles draagt de stempel van grote zorgeloosheid, veel is er versleten, bedorven door het water, de

oneerbiedige behandeling enzovoort, doch de dokter en de pastoor, die het huis met de Rode Kruiszusters betrokken, schijnen toch niet geduld te hebben, dat er geplunderd of stuk gesmeten werd.

En dan het volk! Ons mooi, stoer, krachtig Gents volk! Ik herkende mijn Gents volk niet meer! Er hangt een soort apathie, lankmoedigheid, onverschilligheid over de mensen. Niemand werkt, allen slenteren rond: het zijn de soldaten, die van de IJzer zijn gekomen, die met ploegen optrekken, gewapend met bijlen en houwelen om alles op te ruimen, spoorwegen te herstellen enzovoort, en de bevolking staat te kijken! Ze lijkt het werken ontwend. Men vraagt zich af hoe dat alles weer moet terechtkomen.

Maar wat mij meest heeft gepijnigd, dat is de grote verandering, die ik bij het Gentse volk moest vaststellen op het gebied der taal. Gent is waard genoemd worden de stad der furies. Eerst vierde de Duitse furie er hoogtij, daarna kwam de activistische furie en als reactie op deze laatste beleeft men er thans een franskiljonse furie. Vlaams hoort men alleen nog spreken door de eenvoudige werkersbevolking. Al de rest spreekt Frans, al is het nog een taaltje waar het befaamde Beulemans beschaafd bij klinkt. De mensen willen van geen Vlaams meer horen. Wie Vlaams spreekt wordt loens aangekeken en we hoorden verschillende malen de bemerking uiten: – want we spraken samen beschaafd Nederlands – *Ce sont des Hollandais!*, on entend bien ça! – Een enkele maal ging het: *Le Hollandais, c'est quand même beau, n'est-ce pas?*

Die anti Vlaamsheid of liever die Fransdolheid is de reactie op het activisme. We hebben hier in Holland nooit kunnen denken dat het activisme zoveel kwaad zou hebben berokkend, doch wanneer men

te Gent hoort vertellen wat al fratsen, hatelijkheden, onrechtvaardigheden er door die "vaderlanders" zijn uitgehaald, hoezeer ze de bevolking hebben getergd, achtervolgd, verdacht en belasterd, hoe ze de mensen hebben doen lijden op duizend verschillende manieren, dan kunnen wij ons niet weerhouden nog eens onze grondige afkeer uit te spreken en voelen ons blij, dat wij het activistisch gedoe aldoor openlijk hebben bekampt.

Dat het activisme door de franskiljons tegen de Vlamingen wordt uitgespeeld, dat zal dan ook niemand verwonderen. De franskiljonse bladen "Flandre Liberale", "Journal de Gand" en "Bien Public" zorgen ervoor dat al de Vlamingen als activisten worden voorgesteld en ze gaan aan het profeteren zoals nooit tevoren. Nochtans dient niet gewanhoopt te worden, want hier ook moet onvermijdelijk een reactie komen. Laat ons hopen dat het geen bloedige furie zal zijn!

De IJzersoldaten zijn op en top Vlaamsgezind en ze spreken zich uit met een beslistheid, die bewondering afdwingt en deugd doet aan het hart. Het leger is Vlaams, door en door Vlaams, althans wat de soldaten betreft, en men begrijpt welke kolossale invloed van die mannen kan uitgaan. Zij zijn het, die Vlaanderen zullen redden. Zij hebben geleden en gestreden, zij offerden hun bloed voor het vaderland, zij zullen hun volk achter zich hebben.

Ook mannen als Alfons Sevens, de koppige Vlaming, die 3 ½ jaar in Duitse gevangenschap doorbracht, zijn hoekstenen der Vlaamse beweging. Sevens heeft onmiddellijk bij zijn terugkeer zijn blad de Witte Kaproen doen verschijnen en al dadelijk nagels met koppen geslagen. De franskiljons zullen met hem moeten afrekenen. Naast hem staan de Vlaamse IJzerjongens met hun dagblad Ons Vaderland. Uit Brussel komen thans ook regelmatig De Standaard,

het blad van van Cauwelaert en Het Laatste Nieuws van Julius Hoste.

In het verfranste Gent viert dus het franskiljonisme voor het ogenblik hoogtij en het voelt zich gesteund door de Brusselse franskiljonse pers benevens door de Fransen. Alle Parijse bladen komen met verbijsterende snelheid naar Gent en ze worden druk rondgevent. Ook de Nieuwe Rotterdamse Courant wordt er echter gelezen, doch het nieuws dat ze brengt komt te laat om nog nieuw te zijn. Ik kon de donderdagochtend alleen het zondagochtendblad bekomen. Het spreekt vanzelf, dat de verkoop er onder moet lijden. Dat de Parijse bladen dezelfde dag van hun verschijnen kunnen worden verkocht, dat is wel het beste staaltje van favoritisme, dat men kan aanhalen.

De onzin, die ik te Gent heb horen uitkramen over Nederland, gaat alle gedachten te boven. Doch er is de Gentenaars veel te vergeven. Ze zijn overprikkeld door een jarenlange dwingelandij: ze zijn eenzijdig en verkeerdelijk ingelicht door de franskiljonse pers en als men daarbij voegt dat zij gedurende vier jaar afgesneden zijn geweest van alle verbinding, dat ze hebben geleefd als kluizenaars, terwijl de Brusselaars en de Antwerpenaars bijvoorbeeld toch regelmatig kranten uit Holland kregen of zich schriftelijk in betrekking konden stellen met familie en vrienden, iets dat in het etappegebied, dat de beide Vlaanderen omvatte, totaal onmogelijk was, dan zullen toestanden als hierboven geschetst geen al te grote verwondering kunnen baren.

Intussen moeten wij afwachten tot de franskiljonse furie uitgewoed is en de voorlichting aangaande Nederland, door de Vlaamse bladen geschied is. Die voorlichting is volop aan de gang en de redacteurs van Vlaamse bladen die ik bezocht om die zaak te bespreken zullen

het nodige doen om alle valse voorstellingen recht te zetten en te verhinderen dat de franskiljons hun misdadig opzet, een kloof te graven tussen Nederland en Vlaanderen, uitvoeren. De Gentenaars zullen ongetwijfeld spoedig tot inkeer komen en al het onbillijke van hun houding tegenover het broedervolk betreuen.

Emiel Hullebroeck